

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Adami Contzen E Societate Iesv, SS. Theol. Doct.
Commentaria In Qvatvor Sancta Iesv Christi Evangelia**

Contzen, Adam

Coloniæ Agrippinæ, M.DC.XXVI

Capvt XI.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-82999](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-82999)

ria. Qui regnum eripit Imperatori, & qui vnus oboli portio eum defraudat, iniuriam infert, non tamen vniuersum peccatum est magnum, sed maximum in-

uasoris, & tyranni, nec tamen portio fraudantis nullum, sed paruum.

CAPVT XI.

I factum est, cum consummasset Iesus, precipiens duodecim discipulis suis transiit inde ut doceret, & predicaret in ciuitatibus eorum. 2. Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis. 3. ait illi: Tu es, qui venturus es, an alium expectemus? 4. Et respondens Iesus ait illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis, & vidistis. 5. Cæci vident, & claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt pauperes euangelizantur. 6. & beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. 7. Illis autem abeuntibus, cepit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? 8. Sed quid existis videre: hominem mollibus vestitum: ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt. 9. Sed quid existis videre: prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam. 10. Hic est enim, de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo. 12. A diebus autem Ioannis Baptiste vsq; nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. 13. Omnes enim Prophetæ, & lex vsq; ad Ioannem prophetauerunt. 14. & si vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est. 15. Qui habet aures audiendi, audiat. 16. Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro: qui clamantes coequalibus, 17. dicunt: Cecinimus vobis, & non saluastis: lamentanimus, & non planxistis. 18. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens, & dicunt: Demonium habet. 19. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis. Tunc cepit exprobrare ciuitatibus, in quibus facta sunt plurimæ virtutes eius, quia non egissent penitentiam. 21. Va tibi Carozaim, va tibi Bethsaida: quia si in Tyro, & Sidone facta essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio, & cinere penitentiam egissent. 22. Verumtamen dico vobis, Tyro, & Sidone remissus erit in die iudicii, quam vobis. 23. Et tu Capharnaum nunquid vsq; in cælum exaltaberis: vsque in infernum descendes, quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, forte mansissent vsq; in hanc diem. 24. Verumtamen dico vobis, quia terra Sodomorum remissus erit in die iudicii, quam tibi. 25. In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. 26. Ita Pater: quoniam sic fuit placitum ante te. 27. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit Filium, nisi Pater: neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. 28. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. 29. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. 30. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue.

Luc. 7. c. 18.

Isa. 35. a. 5. & 61. a. 1.

Luc. 7. c. 14

Mal. 3. a. b. 1.

Marc. 1. a. 2.

Luc. 7. d. 27

Mal. 4. b. 5.

Luc. 10. d. 13

Ioan. 6. c.

46. & 7. d.

28. & 8. b.

19. & 10. c.

15.

Ier. 6. d. 16.

1. Iob. 5. a. 2

IN CAPVT VNDECIMVM

ARGVMENTVM.

IVM ab impio Rege vir sanctissimus Ioannes in vincula coniectus esset, eaque causa populus, & eius discipuli mœrerent, misit ille ex carcere, & ex Domino quaerit: An ille sit promissus in lege Messias? Christus multa miracula faciens, facto, quis sit, ostendit. Deinde turbis Ioannem à vitæ austeritate, sanctitate, constantia: officio, commendat; maiorem omnibus de muliere natis asserit, adeoque Eliam esse. Deinde duris & incredulis exprobrat, quod nec Ioanni, nec sibi crediderint: damnationemque prædicat. Denique fideles, & Ioannis captiuitate tristes consolatur, confitens Patri hæc abscondita à sapientibus & paruulis reuelata: sibi omnia à Patre tradita, omnes ad se inuitat, iugum suum esse suauis, & onus leue. Continet itaque hoc caput Epitaphium Ioannis Baptiste, quo Deus ostendere voluit, quantum ab humano iudicio discreper sententia numinis sui, Iudei Ioannem habere dæmonium calumniabantur, Herodes vt molestum capit, Herodias vt inimicum persequitur; denique velut caput vile pacandæ meretriculæ occiditur, & conuiuiali præcepto in ludibrium. Syrus initio habet, Ad oblationem amputationis capitis Iouachanon, à versu 16. ad 25. secunda feria tertiæ septimanæ ieiunii. Inde ad finem ad vespertum Dominica 2. post Epiphaniam. quam vocat דַּנְעָחָ Dannecha, hoc est, Orientem seu ortum.

Christus factus

docet

discipulos

Ioannis.

VERSVS

VERSUS

Et factum est, cum consummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret, & prædicaret in ciuitatibus eorum.

QVÆSTIO I.

Quid egit Dominus dimissis Apostolis?

*De præceptis
est præcepti
& consilij.*

*Docere &
prædicare.*

§. 1. **P**ostquam consummasset præcipiens transiit inde *transiit* est constitutio sine consilij, siue præcepti, qua formati sunt Apostoli, nā *transiit* 1. Cor. 11. 34. est dispoñere, imperare, formare. Continet verò omnia præcepta, quæ supra memorauimus.

§. 2. Transiit verò ut doceret ut prædicaret *transiit* hoc est, & priuatim & publice regnū Dei annunciare, quo munere nullum est in Ecclesia maius, magisq; necessarium.

Quod ait, docuisse in ciuitatibus eorum, non apparet manifestè quo referendum sit. Quidam ad id quod proximè ante cessit, referendum putant; Euthy. Hugo. nempe in ciuitatibus Apostolorum, hoc est, Galilææ. Pleriq; enim ex Galilæa oriundi erant. Act. 1. 7. Alii ad remotum, nempe Israëlitas, nam id aliquando vsu venit, ut Psal. 89. 8. & 4. Reg. 17. 24. ita Maldonatus noster: Verum plurium sententia ad proximum refert. Quanquam non video cur non omnes Iudææ ciuitates appellari possint, Ciuitates Apostolorum, quia gentis eiusdem erant. ita sanè Pilatus Ioan. 18. 35. vocat Iudæos gentem Christi. Gens tua & Pontifices tradiderunt te mihi.

VERSUS 2.

Ioannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis.

QVÆSTIO I.

Vbi Ioannes in vinculis?

*In vinculis
esse est esse
in carcere.*

§. 1. **P**iscator reprehendit interpretem nostrum, quod dixerit in vinculis; est enim Græcè *δεσμός* carcer, & Syriacè, domo vincitorum, potuit autem esse *δεσμός* nisi non *δεσμός*, non in vinculis.

Verum nodum in scirpo quatit. Latine dicimus esse in vinculis, qui sunt in carcere, & Græci *δεσμός*, qui *δεσμός* est. etsi enim numellis & compedibus vinciti non sunt, nec robusto inclusi, hoc ipso tamen vinciti dicuntur, quod exitus denegetur. Vincire enim ostium & paries, non modo firmiter. Vincula escarum vocat Plautus, sic vincula amicitiae. ita non proprie semper est vincire, sed prohibere, impedire. ut verò impedimur sine pedicis, ita quoq; vincimur sine vinculis. Certe Henricus Stephani interpretatur *δεσμός* in vincula, vel carceres conici. An Ioannes etiam pedicis vincitus fuerit ignoro; verisimile tamen est ex Iosepho, & consuetudine, & crudelitate Herodis, odio adulteræ.

Sui immemor, discipulos curat.

§. 2. Egregium omnibus martyribus exemplum, non mittit ad Herodem, vel mortem deprecaturus, vel carceris liguorem, sed ad Christum, ut discipulorum salutem procuraret. Vitæ suæ prodigus, Ecclesiæ curam gerit.

§. 3. De carcere Ioannis, meminit Iosephus lib. 1. Antiq. c. 7. Apud Iudæos autem, inquit, fuit opinio, iustitiam Numinis delictum Herodis exercitum, propter Ioannem qui Baptista cognominatus est. Hunc enim tetraarcha necantem virum optimum, Iudæos excitantem ad virtutum studia, & primū pietatis ac iustitiae, simulq; ad baptisimi lauacrum: quod ita demum Deo gratum aiebat fore, si non ab vno tantum altitudo peccato abstineant, sed animis per iustitiam prius mundatū addant & puritatem corporis. Quinimq; magni conuersus ad eum fierent. plebe talis doctrina audā; Herodes veritus, ne tanta hominis auctoritas defectionem aliquam pareret, quod videretur nihil non facturi ex eius consilio, indicauit satum esse prius, quam noui aliquid exoriretur, illum tollere, quam reuertebatur, seram penitentiam agere, itaq; vincitum missum in Macharum supra dictam, illic occidi imperat, quod factum sequitur est Iudæorum exultatio, ab irato Deo peritum esse Herodis exercitum.

§. 4. Discipulorum Ioannis nonnulli Christo adhæcebant, alii emulabantur, ut Ioan. 1. v. 40. & 3. v. 26. Mat. 9. 14. Ea causa ipse Ioannes sollicitus agit, ut eos ad Christum maturè mittat. Nam opera eius quotidie captiuo referebant. Mirrit itaq; duos maximi negotij Legatos, discipulos suos, seu ut Syrus, per manum discipulorum, eorum scilicet qui audientes opera eius mirabantur. Erasmus reprehendit nostrum vertentem opera. Beza probat, at ille in Epistolis Pauli, & ceteris dinariè vertit opera, nō facta: sui igitur vel hic vel illic operibus fuit. Equidem contemno nimium Grammaticos, dum noua querentes bona negligant, & usurpant Græci, uti nos opus. Opus ruri facere dicimus, & illi *παῖς* *ἐργον* *ποιῶν*, & Hom. *οὐδ' ἔργον* vocat *ἐργον*, opus i gratum, sic *ἐργον* *ἐμὸν*, opus facere seu percuttere.

VERSUS 3.

Ait illi: Tu es qui venturus es, an alium expectamus?

QVÆSTIO I.

Cur & quid querit?

§. 1. **I**ulianus & Tertullianus lib. 4. contra Marcionem. Equum dubitare Ioannem existimant, alij prætulisse quasi dubitaret. Vera sententia, nec ipsum dubitare, nec dubitationem simulasse. Sed discipulis quibusdam dubitantibus, quod Christum viderent, & Ioannis austeritate longe abesse, & Pharisei vehementer obsterent, legatione consuluisse. Moriturus ergo suos Domino commendauit. Non enim recesserat ab eo Spiritus Dei in Christum, ut putauit Tertullianus, non enim modo Spiritum Prophetiæ, sed fidem quoq; perdidisset, qui in fide dubitasset. Nece constantiæ laude, qua eum Christus exultit, dignus fuisset.

§. 2. Qui de morte Christi & ad inferos descensum eum dubitasse arbitrati sunt, minus rectè senserunt. Fuere non pauci, ut Ambrosius in Luc. 7. Euseb. Emilius in hom. Iulianus Pomerius lib. 3. contra Iudæos, Yenanus in expositione Symboli. Ioannes enim ut ceteri Propheta, & fideles ex Scripturâ de morte Messie factis instructi erant. Hoc ipsum Ioannes indicauit, cum dixit, esse agnum Dei, qui tollit peccata mundi, alludens ad Isaiæ vaticinium, quo dicitur tanquam ouis ducendus ad macerationem.

§. 3. Tota igitur legatio discipulorum causa instructa est; illis enim dubitantibus, & Ioanni trepidè credentibus commisit legationem, ut alieno nomine si quid denter interrogaret. Non dubitabat enim Christum daturum talia signa veritatis, qualia non possent esse falsitatis. Ita Cyrillus Alex. l. 2. c. 4. thesauri Christi hoc loco.

loco. Theophyl. Rupertus, & recentiores plerique. Discipuli enim Ioannis partim amore magistri sui, partim ob Christi vitæ vulgaris contemptum, præcipue vero Phariseorum calumniis inducti dubitare cœperunt. Pharisei enim etsi Ioanni infensi erant, maiore tamen odio erant Christo infesti, tum quod eius miracula inuidiam concitarent, tum quod Ioannem iam in vinculis constitutum non multum obfcurum suis vitis cupiditatibusq; nefarie sperarent.

§. 4. Noster, qui venturus est, Græcè ὁ ἐρχόμενος, veniens. Sed illud omnibus temporibus accommodatum est. Sic & Syricum ܡܬܬܐܝܬܐ Bathe, venit. Non de quolibet venturo, aut veniente loquitur, sed de eo, quem Propheta prædixerunt.

§. 5. Venturus autem ille Deus est Isa. 35. 6. & 61. 1. quæ cum de se Christus interpretetur, consequitur Deum esse. Epitheton erat, seu cognomen Mef-
fæ, qui venturus est, Isa. 35. Hag. 2. Quin & Apoc. 4. 11. venturus dicitur, ad iudicium scilicet. Gen. 48. dicitur qui mittendus est, de quo suo loco.

VERSUS 4. 5.

Et respondens Iesus ait illis: Euntes renunciate Ioanni quæ audistis, & vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur.

QVÆSTIO I.

Quid renunciarî Ioanni iubet?

§. 1. QVæ audiunt & vident, αὐτοὶ τὴν ἰσχυρίαν. Syrus etiam præfenti vitur, quæ estis audientes, & videntes.

Opera enim quæ Isaias 35. 5. & 61. 1. Messia tribuit, iam videtis à me fieri. Ea audite, & videte, ut dubitatio tollatur. In ipsa autem hora, Luc. 7. 21. Multos curavit à langoribus & spiritibus malis, & multis cæcis donavit visum.

Illud verò, vident in Græco est ἀναβλέποντες, quod multo vertunt, iterum vident. Verum idem est quod βλεπόντες sursum aspicere, non autem visum recipere, ut Pifator ipse docet. ideoque immerito nostrum interpretem reprehendunt, qui sic conuertit.

QVÆSTIO II.

Quomodo pauperibus evangelizatur?

PAuperes evangelizantur, Euthym. & Theophyl. aetate interpretantur, quia pauperes evangelizabant. Obiciunt alii, non esse miraculum, quod pauperes sint nunciî rerum magnarum, sed pauperibus deserti regnû, hoc esse magnum. Verum à Deo electos pauperulos, qui de regno dando nuncium, deferrent, imo quibus potestas esset inaugurandi in regnum id quoq; nouum & præter Regum consuetudinem, qui maximis regni in negotiis illustres legatos mittunt. Non est dubium quin ad Isa. 61. alludat, & simul moncat non esse Evangelii docendi rationem, quæ erat Phariseorum, illi enim ut auari, pauperes negligebant, circa diuites, & diuitiis occupati. Deinde diuitum non multi vocati, erant enim aucti ab Evangelio. Superbi ferè sunt, habent hic consolationem, ut Dei non requirant.

Pauperes apud Isa. 61. 1. Spiritus Domini super me, eo quod vixerit Dominus me; ad annuncianum mansueti mi-

si me; ut mederer contriti corde, & prædicarem captiui indulgentiam, & clausi apertionem, ubi ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, 70. venterunt pauperes, & annunciarî; evangelizare. Hunc locum ex professo proposuit Dominus Luc. 4. 18.

Beza, pauperibus evangelizatur, quia altera dura constructio: atqui ita loquuntur 72. & Evangelista. Beza in no. ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, cum dicere possent, ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, pauperibus evangelizatur. Syrus prete Spiritu ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, & pau-
peres evangelizantur. cum sancti reprehendit.

VERSUS 6.

Et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.

QVÆSTIO I.

Cur de Scandalo monet?

§. 1. SCandalizati Pharisei, qui in lapidem impigerunt, & monet discipulos Ioannis, ne ipsi scandalizentur communi more viuendi. Deniq; dictus est lapis offensionis & Petra scandali. 1. Petr. 2. 8. non suo merito vel consilio, sed hominum vitio, nam alius aliam caulam, cur non accedat, inuenit. alios persona vt videbatur humilitas, mortis acerbitas, doctrinæ puritas, nimium suis moribus distans, & non indulgens vitis: discipulos Ioannis offendeat, quod non ita feueret, vt eorum Magister, viueret.

VERSUS 7. 8.

Illis autem abeuntibus cœpit Iesus dicere ad turbas de Ioanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestitur, in domibus regum sunt.

QVÆSTIO I.

Quæ Ioanni tribuit Christus?

§. 1. CVM dixisset, beatum fore, qui in se nō scandalizaretur, ne quis suspicari posset, Ioannem testimonium datum reuocasse, Christi vel humilitate, & vulgari vitæ ratione scandalizatum, idcirco Ioannis constantiam exponit, & testimonium cōmprobat. Non enim est instar arundinis, sed solidæ arboris quæ vento non mouetur. Iudæi leuia erant, & Ioannem sui incerta pectora, cum miracula videbant, feruide collaudabant, Regem facere statuebant, cum Phariseorum calumnias audiebant, hominem potatorem & amicum Publicanorum iudicabant. An ergo inquit nuper vos in desertum existis videre arundinem, an virum fortem & constantem. Syrus v. 8. ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, in la manua, sin minus quid. Existis inquit de deserto spectare; maius enim omnibus mundi admirandis spectaculum erat Ioannes in deserto. Non ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, alioqui & suum iudicium reprehenderent, qui adeo temere credidissent Ioanni. Fluctuare segetes & viderate etiam Latini dicunt. Helioporus 1. 3. Histo. Aethiop. ܡܬܬܐܝܬܐ ܡܬܬܐܝܬܐ, ex passione humida fluctuante.

§. 2. De vestium asperitate supra dixi: Nunc hac indicat Ioannem cum testimonium daret, nihil adularum,

adulatum, Qui enim splendide vestiti, auribus dominorum blandiuntur, in palatio, non in deserto sunt, at qui sic vestiuntur, qui vescuntur cruidis oleribus, non norunt adulari. Non est enim tam fœda seruitutis vllum precium. Quin & mollicudo vestium signum est effœminatorum, & delictiosiorum, qui natura sunt inconstantes. Quia sunt fastidiosi, & appetitionibus obsequentes. Tertullian. teneras vestes conuertit:

VERSUS 9.

*Sed quid existis videre? Prophetam?
Etiam dico vobis & plus quam
Prophetam.*

QVÆSTIO I.

An Ioannes Prophetam?

*Ioannes
plusquam
Propheta.*

§. 1. Interrogationis repetitione studium exeundi, audiendiq; Ioannem compendebat. An inquam Prophetam putatis? & maior est Prophetam. *ἄλλος ἢ προφήτης*, amplius est quam Prophetam. Syrus *אֵלֶּיךָ מִן הַנְּבִיאִים* Vaiathir men nebiam, pro stator pra Prophetam. Non igitur vestra vos expectatio teffellit, talem vidistis, qualem vestrorum maiorum nemo. Populus autem Ioannem, ut Prophetam habebat. c. 21. 26. Christus *ἄλλος ἢ προφήτης* plusquam Prophetam asserit, quod verbum quod verbum in vitio, & laude ponitur, hic pro dignitate Ioannis accipitur.

§. 2. Quomodo Ioannes Prophetam se negat? Respondeo; Christus maiorem Prophetam eum asserit. Prophetam non erat, quales veteres illi qui de venturo varicinabantur, sed qui Christum venientem ostendebat, præcurfor; & ex aula Domini, simul nutritus, perpetuo assilens. Negat igitur se Prophetam eo modo quo alii, qui venturum canebant, ipse præsentem monstrabat.

*Non Pro-
pheta more
aliorum.*

VERSUS 10.

Hic est enim de quo scriptum est: Ecce, ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te.

QVÆSTIO I.

An Ioannes Angelus?

*Ioannes ex
sanctitate
& officio
Angelus.*

§. 1. Angelum accipiunt nonnulli generatim, ut nuncium, legatumq; significet; eo modo Angelus hoc loco non vocatur; Nam Prophetæ quoque internuntii & interpretes diuinæ voluntatis *ἄγγελοι* dicuntur. Christus verò Ioannem ideo præfert Prophetis, qui Angelum cum Prophetæ appellarunt. Malachie 3. 1. & 2. 7. Angelus ergo singulari prærogatiua sanctitatis, officique.

Voluit verò insignem Ioannis puritatem, promptitudinem, obedientiam indicare, cum Angelum vocauit; ut Theophyl. Euthym. alii annotant. Imo Chrysostomus summæ hoc illi laudi dat. Puto quod gloriosior est, inquit, Ioannes, quod homo fuit, & propter virtutis meritum Ioannes & vocatus, quam si nomine & naturâ Angelus fuisset.

Tertullian. aduersus Iudæos c. 9. Dei filium dixisse. Ecce, inquit, ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, id est, populi, qui te custodiat in iuue, & introducat in terram quam preparavi tibi: Intende illi, & audi eum, & ne inobediens fue-

ris ei: non enim celauit te, quoniam nomen meum super illum est. Populum enim introducitur erat Iesus in terram re-promissionis, non Moyses. Angelum quidem dixit eum ob magnitudinem virtutum, quas erat educturus (quas virtutes fuit Iesus Naue, & ipsi legibus) & officium Prophetæ, nuntiandi scilicet diuinam voluntatem, sicuti & præcurforem Christi annem futurum Angelum appellat, Prophetam Spiritum dicens, ex personâ Patris: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, id est, Christi, qui preparabit viam tuam antea. Nec nouum est Spiritui sancto, Angelos appellare eos, quos ministros sua virtute Deus præficit.

Iudæi tamen plurimi Angelum verum corpore vestitum arbitrati sunt, ut refert Hieron. & Iulianus Pomerius lib. 1. contra Iudæos. Rab. Dauid Angelum ait missum, qui iudicium exerceat. Verum fabulam illam, omnes sapientiores etiam Iudæi irridunt.

QVÆSTIO II.

Cuius ante faciem preparabit viam?

§. 1. DE Prophetæ lectione disputatur. Nam in Hebræo, illud: *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי*, non est, sed hunc in modum legitur *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* Malachi, *יְהוָה דֵּרֶךְ לִפְנֵי הָאֲדָמָה*, Angelum meum, & preparabit viam ante faciem meam.

Loquitur autem Pater filio, fore ut præparet, *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי*.

Ante te Hebræus *לִפְנֵי* lephanai ante me. Itaq; hanc dicitur à Christo *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* ante faciem tuam, quod nec in H. br. nec Chal. nec in Septuag. est. Deinde pro *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* ante faciem meam, Christus dixit *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי*. Quod in 70. est *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי*. Est & alia lectio 70. *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי*, mittam. pro *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* mitto, sed eam vitiosam non dubito, quamvis præferat exemplar Francfortense.

§. 2. Principio mittere ante facies, aut ire antefacies, est Hebræis antecedere Habac. 3. Psal. 147. Thren. 1. 18. 45. Deinde constat etiam verba illa addita illi: *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* strare sententiam: nam si ante eum viam præparaturus non erat, velut antecambulo & metator, etiam antecedere oportuit. Est autem hic similitudo à principibus cum splendore venientibus sumpta.

§. 3. Hoc præcipue queritur. Cur dicat Prophetam, ante facies meas, vel coram me; Christus verò: ante te?

Resp. Facilis videtur. In Euangelio loquitur Pater, in Prophetâ filius, uterque verò Ioannem misit. Iansenius tamen in Prophetâ Patre loqui putat: quia mox additur, & statim veniet ad templum suum dominator, quem vos queritis. Verum parui momenti est, filius enim loquitur de se in tertia personâ, ut moris est. Fixum igitur ratumque maneat: Filium loqui cum dicit præparabit, ante facies meas. Ioannes enim non ante Patrem, sed ante filium præcedit. Quamuis ante facies Dei præcedat, & Zacharias Pater eius prophetat. Tu autem puer, &c. *אֲנִי מִשְׁלֵחַ אֶת אֲנִי* ante faciem Domini parat viam eius.

Inuictum igitur argumentum de Christi diuinitate contra Arianos colligitur. cum Christus Ioannem mittat. cum & Pater mittat, vna eademq; virtusq; effectio, & auctoritas, adeo ut quod Prophetam vni, Euangelista alteri tribuat.

VERSUS 11.

*Amen dico vobis, non surrexit inter
natos mulierum maior Ioanne Ba-
ptista: qui autem minor est in re-
gno cælorum, maior est illo.*

QVÆSTIO

An nemo maior Ioanne?

An nemo maior Ioanne?

Quomodo
maior &
minor.

*Alij vnumquemque in Euangelio ad perfectionē
contententem posse in Euangelio maiorem illo fieri.*

Minor &
maior Io-
anne Chri-
stus.

§. 2. Hanc vltimam veriffimam puto, Chriftus enim de fe in tertia perſona loqui ſolet, atque ita etiam vchulmitatem inſinuat, & officij a perſona ſua dignitatem offendat, ita enim Ioannem laudat, vltimen ad Eccleſia ædificationem præferat ſe Dominum præcatori.

*Laws Io-
annis ad
Christi
gloriam
instituta
est.*

Non est
compara-
tio statum.

annis
pra
catio.

quis minor est in regno caelorum?

Quis minor est in regno cælorum?

Egnum calorum duplici
§. I. **R**egnum calorum duplici modo interpretatur. Vt fit Ecclesia triumphans. Alij vt fit militans. Hinc duæ oriuntur interpretationes. Prima vt minor in calo dicatur maior Ioanne. Altera, vt minor in Ecclesia Christiana dicatur eodem maior.

inquit, caelo & Ecclesia triumphante interpretantur, iterum in paribus sunt. Aliqui enim de Angelis accipiunt, vt dicatur minor Angelus maior Baptista, ita D. Augustinus.

Alj de quolibet qui est in cælo, quia statu perfe-
Adami Conten in Evang. Tom. I.

nimille suam prædixit, Apostolorum vero conciones post illam habitæ sunt.

Itaque multos ipse conuertit, & instruxit. Non propter obsecritatem minor Apostolis, sed propter spiritum, aliaque dona maior.

Ex magnitudine Ioannis, Cyprianus argumentum pro hæreticis rebaptizandis adducit. Nec recusabunt, inquit, baptizari apud nos hæretici legitimo & vero Ecclesiæ baptismo, quando ex nobis didicerint, baptizatos quos à Paulo eos qui iam baptismo Ioannis baptizati fuissent; sicut legitimus in actibus Apostolorum. Et nunc apud quosdam de nostris, hæreticorum baptisma occupatum asseritur, & inuidia quæ ad quæsi rebaptizandi, baptizare post hostes Dei nefas ducitur, cū baptizatos inueniamus, quos Ioannes baptizauerat: ille Ioannes maior inter Prophetas habitus, ille diuina gratia adhuc in uero matris impletus, ille Helia Spiritu & virtute subnixus, qui non aduersarius Domini, sed præcursor ac prædicator fuit, qui Dominum non tantum verbis prænuntiavit, sed & oculis ostendit, qui ipsum Christum, per quem baptizentur ceteri, baptizauit, ita Epist. 7. ad Iulianum.

Errorem illum S. Cypriani & cœpiscoporum eius nostri seclarij non sequuntur, quod tamen oporteret, si baptismus Ioannis & Christi esset idem; Ille enim vere rebaptizatos esse ab Apostolis fateatur, quos Ioannes baptizauit, quod negant hæretici; ideo verò illi sunt rebaptizati; quia non idem baptismus Ioannis & Christi, hac de re supra c. 3. disputauimus. Vide Aug. l. 5. de baptismo. c. 1. 2. 3. 4. ostenditque S. Cyprianum, eos saluos æstimasse, qui ad Ecclesiam sine anabaptismo venerunt. Si dicit, inquit, non recte fors datur: respondeamus, sicut non recte fors habetur, & tamen habetur, sic non recte fors datur, sed tamen datur. Sicut autem per unitatis reconciliatione incipit uile esse, quod extra eam inuoluitur datū est.

Videatur & Aug. l. 5. de baptismo c. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. ubi inter utrumque baptismum discrimen ostendit. & c. 17. Quandoquidem, inquit, cuius Episcopo permiserit sentiendi hac de re quod uellet libertatem, non mirum cuiquam uideri debere, si ipse à Cypriano hac de re dissentiat: uersa Ecclesiæ consuetudinem & definitionem plenarij Concilij pluris faciens, quam aliquot Episcoporum scripta.

S. 5. Et Hieronymus aduersus Luciferianos. Verum si uoluerunt, qui ab Hilario instructi sunt, & oues sine pastore esse cœperunt, de scripturis ea proferre quæ Cyprianus ob hæreticos rebaptizandos, in Epistolis suis reliquit. Sciatis, inquit, illum hac non cum anathematizatione eorum qui se sequi noluerunt edidisse (siquidem in communionem eorum permansit qui sententia sue contraxerant). Sed hortatum potius fuisse, propter Nouatianam & alias tunc hæreses enascentes, ne quisquam ab eo sine damnatione erroris sui reciperetur.

S. 6. Aug. l. 2. contra aduers. Legis & prophetarum, Binas expositiones complexus est, de Angelis & de Christo. Nam respondet aduersarijs qui hinc argumentabantur Ioannem cælo exclusum, ideo multo magis omnes prophetas, quibus hunc in modum ille respondet. Argumentati etiam, inquit, de Ioanne Baptista. Qui autem minor est in regno cælorum, maior est illo, ita uelut ratio in dno, tanquā Ioannes non pertinet ad regnū cælorū, & ob hoc multo minus ceteri propheta illius populi, quibus maior est Ioannes. Hæc autem uerba Domini duobus modis possunt rectissime intelligi. Aut enim regno cælorum appellauit eo loco Dominus, quod nondum accepimus, & in quo nondum sumus; unde & in fine dicturus est: Venite benedicti patris mei, percipite regnum. Et quia ibi sunt Sancti Angeli, quilibet in eo minor, maior est utiq; quolibet sancto & iusto, portante corpus quod corrumpitur & aggrauat animam. Aut si regnum cælorum in ea sententia illum intelligi uoluit, quæ & in hoc tempore significatur Ecclesiæ cuius filij sunt omnes ab institutione generis humani usque nunc quotquot iusti & sancti esse potuerunt: præfetto seipsum Dominus significauit, quia nascendi tempore minor erat Ioanne, maior autem diuinitatis æternitate, & De-

Vere à
Paulo re-
baptizati,
quos Io-
annes ba-
ptizaret.

Cyprianus
à se dissen-
sientes non
damnauit.

Manichæi
Ioannem
damnatum
dicebant.

minica potestate. Proinde secundum priorem expositionem ita distinguit: in nata mulierum nemo exiit rex maior Ioanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, ac deinde subinfert, maior illo est. Secundum hanc autem posteriorem ita: in nata mulierum nō exiit rex maior Ioanne Baptista. Qui autem minor est, ac deinde subinfertur, in regno cælorum maior illo est. Sed uterq; intellectus tam congruit ueritati, quam resellenda huius sufficit uanitati. Sine enim quilibet Angelus ceteris minor, Ioanne sit maior: sine hic Dominus intelligatur, Ioanne præcursor suo etate minor, maiestate maior, nihil inde prophetis ceteris derogatur. Potuerunt enim esse Ioanni aliqui æquales, aliqui eo minores, nullus autem maior propter sententiam Domini: omnes tamen sancti, & iusti & boni.

VERSUS 12.

Adiebus autem Ioannis Baptiste & que nunc, regnum cælorum uim patitur, & uolenti rapiunt illud.

QUESTIO I.

Quam patitur uim regnum cælorum?

S. 1. Indicat solutis repagulis omnibus, aditū ad regnum esse, non iam de patribus, & carnali hereditate agi, sed omnibus aperiri, dare uirtuti, etiam exteræ, nam ab oriente & occidente uenient; alioquin ad regna terrena, quæ bellis cōf obtinent, & exteri. Luc. 16. 16. Lex & Propheta ad Ioannem, ex eo regnum euangelizatur. Ante à solis Angelis possidebatur, nunc hominibus patet, non ignauis, sed fortibus, Iudæis nascitur Christus, sed plus prodest gentibus, externi in regna ruunt, uolentia ergo est multitudo, feruor, impetus quo post Ioannis & deinceps Christi prædicationem uirtuti student. Sic & terra promissionis armis occupanda fuit.

Hilarius uero can. 11. & in Psalm. 2. Sic, ait, in rapiendo regno cælorum raptore Dominus delectatus, ait: A diebus autem Ioannis regnum cælorum uim patitur, & uim facientes diripiunt illud: quia cum regni cælestis possessio Israel prædicaretur, fides tamen gentium possessionem hanc sibi Israel diffidenti præpererat.

Ambros. lib. in Lucam. 6. & serm. 15. ideo uim patitur, quia uel non intra unum populum continetur, sed omnibus qui uirtute niti, non sanguine uolunt, proponitur.

S. 2. Item uis l. 4. aduersus hæreses de perpetua uigilantia interpretatur. Quæ enim, ait, fructus boni apud eos qui ignorant? Quæ autem gloria huius, qui non studuerint illi? Quæ autem corona huius qui non eam, & uictores in certamine consequuti sunt? Et propter hoc Dominus uolentium dixit regnum cælorum. Et qui uim faciunt (inquit) diripiunt illud. Hoc est, qui cū uigilantibus instanter diripiunt illud.

Vim illam Cypr. de natiuitate Christi, de uictoria sui interpretatur. Optimè inquam, quia illa non de uino, alterone, sed cunctis uitijs habetur. Et uere, qui cunctis uiribus eo tendit, uim infert.

VERSUS 13.

Omnes enim propheta & lex, usque ad Ioannem prophetarunt.

QUESTIO I.

Quomodo omnes prophetae ad Ioannem prophetarunt?

S. 1. DVo ex his uerbis errores orti sunt. Prior multo uetusior hodierno tempore; Ioannem uetere legem abrogasse, nouam condidisse. Alter uero omni nos lege solutos esse. Priorem plerique; hodie hæretici sequuntur. Alterum Valentinus. Ceterum, Apelles, Anomi, Libertini, & si rem spectes plerique hodierni hæretici tumentur. Uterque refutatur. Nam Christi-

Aut ipse venit legem adimplere, & hic pœnitentiam requirit aliaque opera, lex ergo ad Ioannem & Prophetas, quia lex qua vmbra fuit, cessit veritati. Lex tæmortalis futura obscure figurans nunc Christo accedente cessit, & vbi manet, iam non obscura est amplius, sed iam exhibens præsentem. Itaque exponenda verba sunt: *Propheta & lex prophetauerunt*, non dicitur: *lex & propheta prophetauerunt*, sed ne quis hic interpretetur, lex fuit, & Propheta prophetauerunt: sed propheta & lex prophetauerunt. At quomodo lex prophetat? quia signa constituendo id futurum indicat, quod propheta verbis, lex prophetat sacramentis, prophetæ oraculis, lex agno paschali prophetat de Eucharistia, prophetæ verbis. Itaque lex futura obscure signans, hoc est prophetans, sicut prophetæ ipsi ad Ioannem durarunt, nam tunc cum Ioannes diceret: Ecce Agnus Dei, &c. *lex & propheta*, iam præsentem demonstrant, non iam aberant, sed tenebantur.

§. 2. Non aliter lex illa desijt, quam Propheta, at prophetæ ita desierunt, ut iam non longe abessent, quæ prædixerunt, sed adessent pariter: ergo & lex, hoc est prophetæ desierunt prophetare; nam cum legerentur & exponerentur adhuc prophetabant in libris suis dum futura prædicabant, at cum Christus legeret Isaiam in Synagoga iam non prophetabant, quia completa erant, aut completi cœperant, de quibus prophetabāt. Luc. 17. 16. & 17. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem (subaudi ex Matthæo prophetauerunt.) ex eo regnum Dei tunc gloriatur, & omnia in illud vim faciunt.

§. 3. Quoad moralia, omnia feruare tenemur, utpote ex quibus vniuersa lex pendet, & prophetat.

§. 4. Christi scopus est ostendere regnum cœlorum vim patitur, sic argumentatur: Lex & Propheta obsecrantes, & de longinquo prophetarunt vsque ad Ioannem, ideoque pauciores & minore efficacia mouerunt; at ad tempore Ioannis iam nec longe res illæ aberant, sed ipse Messias ostensus, nō pictura beatitudinis, seu sponsus, sed ipse sponsus; accurrunt ergo, & regnum cœlorum vim patitur, quæ ratio optima est. At si sensus est nunc lex omnis abrogata est, prophetæ irriti facti, & data libertas à lege, non sequitur regnum cœlorum vim pati, ad quod aditus non est nisi ferta legumini cum Libertinis dicamus, vnicum modum esse penitendi ad regnum cœlorum nullā legem putare.

§. 5. Facilius est autem cœlum & terram præterire quā de lege vnum apicem cedere. Hic Christus aperte ostendit, legem seruandam implendam, ut ex. expositio, lex ergo & prophetæ ad Ioannem, cum dicitur, opusculis illis verbis regnum cœlorum euangelizatur, iam aperte, iā præsens, itaque obscuritati, legis vmbreis, ceremonijs ipsius iam præsentis opponitur: nam lex implenda est. Non longe aberrauit quidam hereticorum, Iulius & Tremell. futura tantum prophetarunt nunc præsentia cernuntur: lex & Propheta iustum præbuerunt. Nullo igitur argumento legem oppugnare Christus voluit. Sed legem, & finem legis clarius ostendit Maldonatus, viguisse & statum habuisse scribit, opponit vero Lucas 16. 16. Prophetis & legi, vim pati regnum cœlorum.

§. 6. Piscator dupliciter distinguit. [πῶτος ὁ οὐ πῶτος] Pro diuersitate distinctionis nascitur diuersa syntaxis, & hinc diuersa expositio. Si apponas notam incisam post ὁ οὐ πῶτος, syntaxis erit: omnes Propheta & Lex prophetarunt vsque ad Ioannem scilicet, quatenus propheta, ut de aduentu Christi, q. d. Prophetæ illæ non extendunt sese ultra id tempus quo suscitatus est Ioannes, sed præcisè in illud incidit. Si v. comma apponas post ὁ οὐ πῶτος, syntaxis erit: Nam omnes prophetæ & Lex (subaudi dei) qui fuerunt vsque ad Ioannem prophetarunt, nempe de aduentu Christi, quasi dicat nō autē Christi.

Adami Conzen. in Euang. Tom. I.

stū præsentem ostenderunt: sicut Ioannes fecit. Et sic verbum prophetarunt, possum fuerit emphaticè per tacitam antithesin. Atque hæc expositio declarat quomodo hæc sententia cohæreat tanquam ratio cū sententia illa versūs vnde cimi, quod nō sit suscitatus maior propheta quam Ioannes, secundum priorem versū expositionem cohærebit hæc sententia, cum sententia versiculi proxime præcedentis: & ratio indicabitur, cur Ioannis testimonium tā auidè recipiatur: quia scilicet, auditores ex illius prædicatione discant, iam esse tempus ut vaticinia Moysi, & Prophetarum de aduentu Christi impleantur. Sed altera expositio videtur genuina.]

Verum non redditur ratio cur maior sit, sed cur regnum cœlorum vim patitur. Quod enim nonnulli post versum 10. subiiciunt 13. audiendi nō sunt, librorum testimonijs conuicti. Sensus igitur: Prophetas de aduentu iusti pronunciasse, id quod solis Iudæis, paucis gentibus. At nunc cum præsens ipse Dominus aduenit in templum suum, atque à Ioanne ostensus est: Omnes in regnum cœlorum velut obice rupto inuehi, & violenter rapere.

Cessaturum esse legem Cyptianus l. i. test. aduers. Iudæos. 9. ex hoc eo probat, quod lex & Propheta, vsque ad Ioannem.

§. 7. Tossanus in Ioanne ita legem fixit, ut tamen ad Christum ostendat pertinere. [Queritur cur dicat, *Hæretici ad Ioannem, non vsque ad me, vel vsque ad Christum* Respondet. 1. Res eodem fere iedit, cum eodem tempore vixerit, sed modestiæ causa de Ioanne potius quā de se loqui voluit. 2. quia numerat Ioannem inter vltimos prophetas & terminum illum facit omnium Prophetarum, qui scilicet de Christo locuti fuerant.] *legem.*

Non igitur Ioannes inchoauit nouam legem, sed finiuit veterem, si Tossanum audiamus, cum tamen plerique hæreticorum, nouæ legis, & noui baptismi Ioannem institutorem faciāt. Qua de re supra disputauimus, audire lubet Tertullianum l. de baptismo. Agebatur itaque baptismus penitentia quasi candidatus remissionis & sanctificationis in Christo subsecuturæ. Nam quod prædicabat baptismum penitentia in remissionem delictorum, in futuram remissionem enunciatur est, si quidem penitentia, *Ioannes antecedit, remissio subsequitur, & hoc est viam preparare: qui non instituit, non autem preparat non idem ipse perficit, sed alij perficiendū procurat, non autem curat, ipse proficitur sua non esse cœlestia, sed Christi, dicens, qui de terra est, de terra loquitur: qui de supernis venit super omnes est. Item sola se penitentia tingere, venturum mox qui tingueret in spiritu & igni, scilicet quia verā & stabilis aqua fides, qua tingitur in salutem, simulata autem & infirma igni tingitur in iudicium.*

Ereodem loco vnde & suggeritur, quā aduersantes Domino tingi noluerint, eos qui Dominum sequebantur, tingi fuisse, nec cum amulo suo sapuisse, maxime quando Dominus, cui adhærebant, testimonio Ioannem extulisset, Nemo, dicens maior inter natos faminarum Ioanne baptizatore.

VERSUS 14.

Esi vultis recipere, ipse est Elias, qui venturus est.

QVÆSTIO I.

An Elias sit venturus?

§. 1. Beza ne Eliam venturum opus esset dicere cōtextum mentus est ex Erasmo aliam interpretatione, deprauat. *ὁ μέλλων ἔρχεσθαι* qui venturus erat, quasi dicat illum Beza venturum fuisse, iam autem aduenisse. Verum *ὁ μέλλων ἔρχεσθαι* semper de futuro dicitur, de eo inquam quod iam futurum est, non quod aliquando quidem futurum erat nūc vero præteritū est. Alioqui dixisset *ὁ μετὰ τοῦτος ἔρχεσθαι*.

T. 2.

Darius Guntz
in
Euangelio
Cvi
18

Sci qui erat venturus, ea forma vicitur Thucyd. lib. 5. Demosth. pro corona. Et Synes. ἐμὲδωκεν δ' ἀρετῇ τὸν γαλῶνα, expectaturi eramus tranquillitatem. Cum ergo Christus non dicat δὲ μετὰ τοὺς ἑχθρούς, qui erat venturus. Sed δὲ μετὰ τὸν ἑχθρόν, qui est venturus, non modo perperam optimus interpres reprehenditur, Sed Christi etiam verba nouatrice temeritate in alium sensum torquentur. Nec potest Syriacus textus aliter intelligi **אליא רבינו דבא** quia est Elias, qui futurus est ad veniendum. Noster interpres ab aduersariis etiam defenditur. Nam v. 3. δὲ ἑχθρόν, vertit Piscator ipse. venturus est, & refutat eos qui vertunt, venturus erat, vel fuit. Quibus formalis, inquit, uersarij, significatur: illum de quo sermo habetur, iam venisset: quæ affirmatio repugnat præfenti interrogationi. Qui enim interrogat (nempe simpliciter & animo cognoscendi, ut hic fit) is nec affirmat, vel negat, sed tanquam dubius affirmationem negationemue expectat.]

Nostri
interpre-
tem ad-
uersarij
defen-
dunt.

Ponit autem ait ἑχθρόν, & pro ἐλευσόμεν. Quia in re apparent hæreticorum prauitas. Cum dicitur ἑχθρόν, vertunt recte, ἐλευσόμεν, præfens pro futuro. At cum dicitur, μετὰ τὸν ἑχθρόν fore ut veniat, ea formula, qua nunquam pro præfenti vitur, vel præterito, illi ex ea præteritū fingunt. Quomodo autē illud vertit, Et restituit omnia: an qui restitutus erat omnia. Non enim consequenter speculationibus indulgent, qui docent, Elias quidem venturus erat, sed iam venit; & restituit omnia, nisi dicant hoc esse, iam restituit omnia. At Dominus futuro vitur.

Malachia
Prophetia
in solo Io-
anne non
penitus
impleta.

Porro Eliam venturum esse constat ex Malachia c. 4. 5. nec Prophetiam impletam hoc aduentu docet Christus cum dicit, adhuc venturum. Nec obstat Ioannem dici Eliam, de Spiritu enim, & officio, non de persona loquitur, ita apud Luc. i. dicitur in Spiritu & virtute Elia venturus. Rationem enim reddit, cur tanta conuersio facta sit eius aduentu, & cur tam inexcusabiles, qui eum non receperunt, cum illi qui ante diē Domini magni venturi sunt, Elia sint suscepturi; Hic vero sit alter Elias etiam maior Elia vero. Venturum autem esse Eliam ex Malachia constat; quia præcedet diem Domini terribilem. Constat vero ex Matth. 17. Vbi ait, Eliam venturum & omnia restitutum. Iam autem Eliam venisset, sed non cognitum: Vide Augustinum 2. de Ciuitate c. 29. & tract. 4. in Ioannem. Vbi ait, Nam primo ille quo maior nemo surrexerat in natis mulierum dixit: Non sum ego Christus. Dicuntque illi: nunquid tu es Helias? Respondit, Non sum: Christus enim præmittit ante se Heliam: & dixit, non sum, & fecit nobis questionem. Timendum est enim, ne minus intelligentes contraria putent Ioannem dixisse quam Christus dixit. Quodam in loco, cum Dominus Iesus Christus in Euangelio quadam diceret de se, responderunt illi discipuli: Quomodo ergo dicunt scribe, id est, periti legis, quia Heliam oportet primum venire? & ait Dominus. Helias iam venit, & fecerunt ei quæ voluerunt: & si vultis scire, ipse est Ioannes Baptista. Dominus Iesus Christus dixit, Helias iam venit, & ipse Ioannes Baptista: Ioannes autem interrogatus sic se confessus est, Heliam non esse, quomodo nec Christum esse. Et utique sicut verum confessus est Christum se non esse, sic verum confessus est nec Heliam se esse. Quomodo ergo comparabimus dicta præconis cum dictis iudicis? absit ut præconis mentiat: hoc enim loquitur quod audit à iudice. Quare ergo ille, non sum Helias: & Dominus, ipse est Helias? Quia in eo Dominus Iesus Christus præfigurare voluit futurum aduentum suum, & hoc dicere, quia in Spiritu Helia erat Ioannes. Et quod erat Ioannes ad primum aduentum, hoc erit Helias ad secundum aduentum. Quomodo dico aduentus iudicis, sic dico præconis. Iudex quidem ipse, præcones autem dico: non dico iudices. Oportebat autem iudicem primo venire iudicandum. Misit ante se primum præconem, voca-

Venturus
Elias est.

uit illum Heliam: quia hoc erit in secundo aduentu Helias, quod in primo Ioannes. Namque intendat charitas vestra quam verum dicam. Spiritus Sanctus hoc de illo homine imposito prophetauit: & erit, inquit, præcursor altissimi, in Spiritu & virtute Helia. Non ergo Helias, sed in Spiritu & virtute Helia. Quid est in Spiritu & virtute Helia: in eodem Spiritu via Helia. Quare via Helia? Quia quod Helias secundo, hoc Ioannes primo aduentus fuit. Recte ergo modo Ioannes proprie restituit. Nam Dominus figurate; Helias ipse est Ioannes: ipse autem ut dixi proprie: Non sum ego Helias. Si figuram præconis aduertat, Ioannes ipse est Helias: Quod enim ille ad primum aduentum, hoc ille ad secundum erit. Si proprietatem persone interroget, Ioannes Ioannes, Helias Helias, Dominus ergo ad præfigurationem recte, ipse est Helias: Ioannes autem recte ad proprietatem, non sum Helias. Nec Ioannes falsum, nec Dominus falsum: nec præcon falsum, sed si intelligas.

Sic Tertul. l. de anima. Orig. tract. 3. in Matth. Ch ylost. hom. 4. in 2. epist. ad Theof. Theodoret. Greg. lib. 9. in Iob. c. 4. Hilar. can. 71. Theoph. Beda. Anselm. Aretas, D. Thomas. At Rupertus dubitauit ob Hieronymum. Ille in Zachariam ita loquitur. Post Moysen, cuius mandata spiritualiter docuimus esse seruanda, Eliam dicit esse mittendum. In Moysen legem, in Elia Prophetiam significans, dicente Abraham ad quendam diuitem purpuratum: Habent Moysen & Prophetas, illos audiant. Et Dominus atque Saluator transfiguratus in monte, loquens secum habebat Moysen & Eliam in candidis vestibus, qui & dicebant ei quæ passurus esset in Hierusalem. Lex enim & omnis Prophetarum chorus Christi prædicit passionem. Igitur antequam veniat dies iudicii, & percutiat Dominus terram anathemate, sue omnino vel subito, vel lax. transulerunt, hoc enim significat ἀποδύω, mittet Dominus in Elia (qui interpretatur Deus meus, & est de oppido Thebi, qui conuersio nem & poenitentiam sonat) omnem Prophetarum chorum, qui conuertat corporum ad filios, Abraham, videlicet & Isaac & Iacob & omnium Patriarcharum: ut credant posteri eorum in dominum saluatorem, in quem & illi crediderunt. Abraham enim vidit diem Domini, & latatus est sine corpore ad filium, id est, cor Dei ad omnem qui Spiritum adoptionis acceperit. Et cor filiorum ad patres eorum, ut Iudæi & Christiani, qui nunc inter se discrepant, pari in Christum religione consentiant. Vnde dicitur ad Apostolos, qui Seminarium in toto orbe Euangelij prodiderunt: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Si enim Elias non cor Patrum ad filios ante conuerterit, & cor filiorum ad patres eorum cum venerit dies magnus & horribilis (magnus Sanctus, horribilis peccatoribus) percutiet verus & iustus iudex non caelum, nec eos qui versantur in caelo, sed terram anathemate, qui faciunt opera terrena Iudæi & Iudæizantes hæretici ante dei iudicium suum, Eliam putant esse venturum, & restitutum omnia. Vnde & Christo in Euangelio proponitur questio: Quid quod Pharisei dicunt quod Helias venturus est? Quibus ille respondit Elias quidem veniet, & si creditis, iam venit: in Elia Ioannem intelligens.

Alioqui in Matthæum ipse censet venturum Eliam; sed comm. Hieronymi non est. Verustissimam tamen sententiam esse docet Iustin. in dialogo cum Trythem. Ambr. in 1. Cor. 4. Ildorus de vita & morte sanctorum c. 35. Omnes in c. 11. Apoc. Quin etiam 70. vertebant ἡλίου τὸν θεοβίτην Eliam. Thesbiten, hoc ut certam se personam mittere ostendat. Denique veniens percutiet terram anathemate. Hieronymus præf. spiritualiter interpretatur. Vide etiam Bellar. lib. 3. de myst. Pontif. c. 6.

S. 2. Qui μετεμίσχων seu transanimationem hic imaginantur, à vero plurimum aberrant. Non enim anima Eliæ in Ioanne fuit. Sic etiam

Ioannes
in M.
lucis.

Ioannes
in M.
lucis.

Ioannes
in M.
lucis.

Ioannes
in M.
lucis.

etiam gentes in comparatione virtutum & vitiorum, personas confundere videntur. Sic Lucillum vocabant togatum Xerxes. Sic, Tertius è celo cecidit Cato. Alia innumera ad hanc formam vsurpantur.

§. 3. Piscator per tropum hæc dicta esse ait, ideo multa oriri incommoda, dum non attenditur ad tropum. [Nam tropi non obseruati multos errores gignunt: cuius rei exemplum hic habemus in Iudæis: qui locum Malachiæ de Elia falso interpretati sunt, eo quod ad tropum metaphoram non attenderunt.]

Respondet hæretico tropistæ: Non esse hic tropum omnino, vt ex parte iam ostendi. Neque enim Malach. 4. tropum fingere licet, cum dies illa accensæ sit caminus: & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem, stipula: & inflammabit eos dies veniens, dicit Dominus exercituum, que non derelinquet eis radicem & germen. Et v. 3. Et calcabitur impius cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum. Quæ extremo in iudicio perficiuntur.

§. 4. Pareus in Apoc. 11. 43. [Hoc non necessarium de extremo die iudicii intelligitur: quia etiam primus Christi aduentus, fuit magnus mysterio incarnationis & miraculis; terribilis vero impijs, quod trepidatio Herodis & Iudæorum testatur. Sed esto: etiã Ioannes venit ante diem iudicii. Nec dicit Malachias præcisè tribus & dimidio annis ante iudicium Eliam venturum.] Non potest hoc inquam dici. Quia in scripturis, Prior Christi aduentus gratus, acceptabilis, gaudij plenus dicitur: At vero ille terribilis extremus semper nominatur. Deinde valde peregrinum est, Ioannem dici venire ante terribilem diem: qui venit ante Christi aduentum. Nam circa illum diem contingeret, quando veniet, erit dies sicut caminus accensæ. Itaque in illa tempora Elias promittitur, quem Dominus venturum ait. Nam ad consolationem illam de Elia Prophetiam interfert. Sentiendum igitur cum veteribus, & scripturæ verba proprie accipienda sunt, nec vnus alterius curanda sententia. Tertullianus quidem iam senior & Hæreticus aperte negat eum venturum lib. de pudicitia cap. 8. Verum aliter lib. de anima. Hoc est ex malis fructibus bonam arborem intelligi, id est, ex pessimis præceptis doctrinam veritatis agnoscere. Spero huiusmodi hæreticos Heliam quoque imadere exemplum, tanquam in Ioanne sic representati vt metaphysichos patrocinetur pronuntiatio Domini, Helias iam venit & non cognouerunt eum: Et alibi: Et si vultis audire hic est Helias qui venturus est. Nunquid ergo & Iudæi ex opinione Pythagorica consulebant Ioannem, Tu es Helias: & non ex predicatione diuina: Et ecce mittam vobis Heliam Thebitem. Sedenim metempsychosis illorum reuocatio est anime iam pridem morte factæ & in aliud corpus iterata. Helias autem non ex decessione vitæ, sed ex translatione venturus est, nec corpori restituendus, de quo non est exemptus, sed mundo reddendus, de quo est translatus non ex postliminio vitæ, sed ex supplemento Prophetiæ, idem & ipse & sui hominibus, & sui hominibus. Sed quomodo Helias Ioannes: Habes Angelicam vocem: Et ipse (inquit) præcedet coram populo in virtute & in Spiritu Helie, non in anima eius, nec in carne. Hæc enim substantia sui cuiusque sunt hominis. Spiritus vero & virtutis extrinsecus conferuntur ex Dei gratia, ita & transferri in alterum possunt ex Dei voluntate, vt factum est retro de Moysi Spiritu.

Hieronimus valde ambigue loquitur, & vt dixit Ribera spiritaliter interpretatur. Verum pluram in c. 11. 4. Apocal.

Adami Conzen in Evang. Tom. I.

VERSUS 15.

Qui habet aures audiendi, audiat.

QUESTIO I.

An non omnes habeant aures audiendi?

§. 1. **A**ures audiendi habere, aliud non est, quam habere attentas, dociles, obediēte paratas: non quales Ila. describit, c. 6. 9. Est vero locutio proverbialis, qua rei magnitudo, & necessitas declaratur. Excitanturque Auditores vt in rem ad quam percipiendam sensus dati sunt, incumbant.

§. 2. Sine ratione hic arguitur Piscator, fidem esse tantum electorum; eos enim solos habere aures audiendi, cæteros vero nequaquam. Multi enim habent aures audiendi, vt credant, & aliquando à fide recedant, accipiunt verbum cum gaudio, At in tempore tentationis recedunt. Verbum audiunt, assentiuntur, sed non faciunt. Credunt, vocantur, sed non perseverant.

VERSUS 16. 17.

Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coequalibus: dicunt, Cecinimus vobis, & non saltaſtis: lamentauimus vobis, & non planxistis.

QUESTIO I.

Quæ, & quotendū illa similitudo?

§. 1. **F**requentissimus vsus est interrogationum in parabolarum principio, Thalmuht Ierol. c. 2. de benedictionibus. Putant nonnulli eiusmodi puerorum lusum esse diuisis choris, quod insolens non est, nam reuera ex re que fit, similitudo ducitur, scimus nam ex facie pueros omnia imitari, si funus vident duci maxime aliqua nouitate, vel apparatu ipsi quoque eadem agunt, iidemque in plateis prælia, Magistratus, & alia tractant, vt illi in litore Alexandrino, à quibus Episcopus lectus Athanasius. Cum ergo funera essent plura tibia, tubæ, lamentatrices, præfixæ, id pueri imitabantur, interim exprobrantes æqualibus, si non lamentarentur, atque ita ludum rumperent, atque sic ad saltationes inuitabant, & choreæ accommoda canerent: at obstinatiuli, si ne tum quidem colluderent, merito videbantur à communi hominum consuetudine abhorre, valde dolentibus illis, quod feruidi in lusum cogebantur aliorum fastidia ferre. Non est autem pars parti applicanda, & res tota toti. Nec enim pueri Ioannes, nec Christus, sed hoc dicitur: Duo modi sunt conuertendi homines, primus eximia vitæ sanctitate, quæ est in austeritate externæ vitæ, qualem habuit Ioannes, in quo nihil fuit quod reprehenderetur, nihil quod imposturæ haberet suspicionem, vt qui luculento patrimonio & licto eremum coleret, cibis humanis vix vteretur, Herodem vitæ periculo moneret, & tamen non partierunt illi. Alter modus est, benignitate, & humanitate, ne fugerent, ne austeritate terrentur, itaque Christus vitæ, synagogis, conuiuijs interest, sanat miseros, at ne sic quidem adiungere se voluerunt, modus ergo alius

non restat, sed merito relinquuntur. Impiam igitur morositatem taxat, cui omne Dei consilium omnis ratio docendi displicet. Ribera noster in Ose. 14. n. 25. Huc adfert illa verba Prophetæ, *Quis sapiens & intelligit ista? intelligens & sciet hæc? quia recta via Domini & iusti ambulant in eis. prauaricatores vero corrumpunt in eis.*

QVÆSTIO II.

An saltationes probet?

§. 1. **S**altationes sunt duplices, quædam piæ & sanctæ ad indicand. in Domino lætitiâ. Quales erat, Davidis 2. Reg. 6. forsan & Mariæ Exod. 15. & 1. 1. Regum 18. ubi nulla lasciuiâ, nulla ad eam irritatio.

Aliæ impiæ & lascivæ, detestabiles, cum viti cum fœminis fracto corporum motu libidinosisque cantionibus choreas ducunt: quas Ecclesia Dei Spiritu damnauit.

VERSVS 18.

Venit enim Ioannes neque manducans neque bibens: & dicunt, demonium habet.

QVÆSTIO I.

Cur demonium habere dicant?

§. 1. **S**yrus vertit: *demonium est illi.* Atque hoc eos dixisse puto, non obsessum quidem à demone, à quo vexaretur, more aliorum energumenum, sed habere spiritum *malum*, à quo occulte sustentaretur. Quædam exemplaria apud Erasmus habent *ὁτι πνεῦμα ἐστίν*, quia spiritus est; Quidam à demone obsessi, vel nullis cibis, vel obscenis vescuntur: hinc originem calumniæ Pharisei traxerunt. Hæc de re multa & curiosa exempla inedia portentoſa passim narrari solent.

§. 2. Apparet quam oporteat serio & constanti seruum Dei famam tueri, id enim ad gloriam Dei & animarum salutem perquam vile est. Denique quantum illi vero aberrant, qui communi & vulgari cibo vsum Ioannem imaginantur, quos contra c. 3. dixi putavi, nisi enim admiranda ieiunij seueritas fuisset, nequaquam demonum auxilio homines improbi id tribuissent.

§. 3. D. August. lib. 17. c. 31. contra Faustum Manichæum ostendit, cibos quosdam non esse immundos, ideoque contaminare homines, nec ideo ieiunare nos, quod eos immundos ducamus. Verba eius sunt. *Dicis enim & tu Christum sic docuisse ciborum indifferentiâ, ut à suis quidem discipulis omnes carnes penitus remoueret: secularibus vero vulgo concederet omnia, quæ possent edi atque assueret quod eos nihil in os intrans pollueret, quia quæ de ore impudenter procedunt, ea sola sunt, quæ polluant hominem. Hæc verba tua sunt, tanto impudentiore, quanto apertiore mendacio de prompta, & expressa. Primo quia secundum Christi sententiam si ea sola polluant hominem, quæ mala ex ore procedunt, Cur & discipulos Christi non ea sola polluerunt, ut eos tanquam ab immundo carnis esset necesse prohiberi? An seculares homines non polluantur, his quæ in os intrant, sed his quæ ex ore exeunt? Ergo munitiores sunt aduersus immunditiam, quam sancti, si sanctos & ea quæ intrant, & ea quæ exeunt possunt inquinare. Vellem autem isti mihi dicerent, quid manducabat & bibebat Christus, qui in comparatione Ioannis non manducantis neque bibentis, sed dixit manducantem & bibentem, cum enim argueret peruersitatem hominum vobis, calumnias inquirentum, Venit, inquit, Ioannes non*

manducans, neque bibens, & dicunt, demonium habet: venit filius hominum, manducans & bibens, & dicunt &c.

VERSVS 19.

Venit filius hominis manducans & bibens, & dicunt. Ecce homo vorax & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Et iustificata est sapientia à filiis suis.

QVÆSTIO I.

Cur Christo calumniam impegnerunt?

§. 1. **C**onuivia non modò Phariseorum, sed etiam Christianorum adibat, hoc contra legem esse iudicabant, cum autem veram causam ignorarent, aut ignorare se simularent cupiditate vini, & cupediæ, cum velut transgressorem legis iudicabant, repulsi. Magna enim ratio videtur, cur adit potentiorum limina, interestque epulis, nisi quia vorax est & potator: quasi vero nullam ob causam aliam, nisi ventris ingluuiem vel institui vel inihi conuiuia possint. Tanto autem indignior erat calumnia, quanto Christi innocentia conspectior, ut qui nullo inquam loco leges temperantiæ transierit. *φάγας* vocant, voracem edacem. Erasmus comedonem appellat, quod infame & verbum est, non modo dedecore voracitatis, sed etiam prodigalitatis, ita cum veteres appellabant, qui bona sua comesset, ut loquuntur. *φάγας* autem, qui immodice cibis vteretur. Vnde & *φάγας* appellant morbum cum insatiabiliter esca appetitur. Erant apud Athenienses festa, quæ *φάγας* dicebantur, voracitatis certamine quodam infamia. Eiusmodi igitur conuiuia Christum describebant. Syrum vocabulum hoc loco infame non est *ἔχθρα* Echthra, edens, sed in malam partem Pharisei accipiunt.

QVÆSTIO II.

Quomodo iustificata sapientia à filiis suis?

§. 1. **S**yrus habet, *à seruis suis*, sed eodem recidit, iudicat enim sapientiam à cultoribus suis esse iustificatam; quis vero sensus sit admodum anceps fecerunt interpretationes auctorum. Prima interpretatio: Sapientia est Christus, Dei filius. Secunda; Sapientia est diuina prouidentia. Tertia sapientia est astutia mundana. Atque hæc de sapientia veritatis. Qui filij sapientiæ, etiam controuertunt.

Primo filios aiunt Christum & Ioannem. Secundo; Iudæos contumaces & incredulos. Tertio Iudæos conuersos & fideles. Quarto filios generationis istius.

Iustificationem sapientiæ sic interpretantur. Iustificata, id est, laudata, à calumnijs purgata, cognita. Ex temporibus & combinationibus multiplices oriuntur, totidemque sensus.

Sensus Primus. Sapientia Dei, Christus Iesus, ab eodem Christo Iesu & Ioanne laudata, defensa, cognita est. Ut inexcusabilis sit, si quis agnoscere nolit, nefarius, si quis calumniatur.

Sensus Secundus. Diuina prouidentia in salutem Iudæorum ab omni accusatione libera est, à me & Ioanne filijs sapientiæ, ut qui penitentiam & abstinentiam, & deinde humanitatis exempla dedimus, ut qui la-

QVÆSTIO I.

Cur exitum denunciaret ciuitatibus?

mentauimus, & non planxistis, cecinimus & non salta-
stis, Hoc est, ostendistis contumaciam vestram,
aduersus omnia remedia inuictam esse. In vobis igitur,
non in Deo exitus v. ltri causa residet.

Tertius Sensus: Mundana sapientia à me, & Io-
anne filiis sapientia iustificata est, qui sensus est de-
us: non enim Christus & Ioannes filii sunt sapien-
tia mundana.

Quartus Sensus: Iudæi filii sapientia, hoc est,
Christi & Ioannis, vel diuinæ providentia, hanc sapi-
entiam iustificauerunt. Itaque trip' ex hic sensus in-
cluditur. Nam filii dici possunt, veluti discipuli,
& deinde suis factis, & v. r'bis iustificare sapientiam,
sive illi boni, sive mali sint. Hicigitur alii, Quintus
scilicet, & sextus Sensus coniunguntur. Quibus si
addas tres explanationes verbi, iustificata est, iterum
ternas expositiones inuenies.

S. August. l. 2. quæst. 11. legit. ab omnibus filiis suis. Hie-
ron. auctor est in quibusdam legi, iustificata est sapientia
ab operibus suis.

§. 2. Nullum mihi dubium est, quin sapientia
hoc loco vocetur Dei providentia: Lucas enim pa-
raphrasi alia exposuit. Omnis populus audiens, & publi-
cant, iustificauerunt Deum, &c.

Postea cum subiungit, ab omnibus filiis, satis in-
dicat, non Christum & Ioannem vocari filios sapien-
tia, sed eorum fideles discipulos, qui consilium Dei non
spreuerunt.

Hinc etiam apparet, male vertisse Lutherum;
Und die Weißheit muß sich rechtfertigen lassen von
ihren Kindern: Quod proprie est, iudicari, & ita
interpretari solent: Quasi de ipsa sapientia eius disci-
puli iudicent.

Filii Sapientia sapientes etiam dici solent. Hic
optime dicuntur discipuli. Syrach. cap. 4. vers. 12.
Hic filius vobis autem dicitur, Sapientia filios suos exalta-
uit. & Eccl. c. 4. v. 8. Bas. in Plal. 7. τέκνα δὲ σοφίας τῆς
ἐν τῷ θεῷ σοφίας μεροφωπέως, ἐδίδου ἡν ἰδὲ φησὶν σο-
φία τὸν τῶν τέκνων αὐτῆς. Filios vero sapientia eos,
qui Dei cognitione formati sunt, iustificata est enim
sapientia à filiis suis, inquit.

VERSUS 20. 21. 22. & 23.

Tunc capit exprobrare ciuitatibus,
in quibus facta sunt plurima vir-
tutes eius, quæ non egissent pœni-
tentiam. Væ tibi Corozain, væ
tibi Bethsaida: quia si in Tyro
& Sidone facta virtutes, quæ fa-
cta sunt in vobis, olim in cilicio
& cinere pœnitentiam egissent.
Veruntamen dico vobis, Tyro &
Sidoni remissius erit in die iudi-
cij quam vobis. Et tu Caphar-
naum nunquid vsque in cælum
exaltaberis? vsque in infernum
descendes, quia si in Sodomis facta
fuissem virtutes quæ facta sunt
in te, forte mansissent vsque in
hanc diem.

§. 1. Tres erant ad lacum vrbes Corozain, & Bethsaida, inter quas magnum emporium Capharnaum, cuius istæ duæ quasi suburbia censebantur. Vrbes plenæ diuitiis, & quod diuitiarum copiam sequi amat, plenissimæ vitis; quas è terra vberi, lacu pisco, o, negotiatione hauriebāt. Speciatim in-
gratitudinem & perniciam qua Spiritui sancto resti-
terunt inculcat, cum tot miracula vidissent, concio-
nes audissent, non crediderunt, nec pœnitentiam
egerunt.

Caluinus lib. 3. inst. cap. 24. v. 15. ita causam obdu-
rationis in Deum refert, & negat potuisse conuer-
ti, vt ciuitates excusare velle videatur: de quo postea
ageretur.

QVÆSTIO II.

An fieri possint quæ non facta?

§. 1. Probat hoc Bellarm. l. 2. c. 17. de amissione gra-
tia & statu peccati. Porro cognosci posse à Deo non
solum illa, quæ futura sunt absolute, sed etiam ea, quæ essent,
si tales, vel tales causæ ponerentur, licet re ipsa nunquam fu-
tura sint, perspicuum est ex diuinis literis. Nam 1. Reg. 23.
interrogatus Dominus à Dauid, an si ipse maneret in vrbe
Ceilam, proderetur à ciuibz illius vrbs in manus Saulis:
Respondit: Tradent. Sciebat ergo Deus futurum, vt Dauid
proderetur, si maneret in Ceilam, & tamen quia non mansit,
non fuit proditus, & absolute non erat futurum, vt proderetur.
Et Matth. 11. Dominus ait, si in Tyro & Sidone facta fuissent
virtutes, quæ facta sunt in te, olim in cinere, & cilicio pœni-
tentiam egissent. Sciebat igitur Dominus, fore vt Tyri, & Si-
donij conuerterentur ad pœnitentiam, si miracula illis o-
stendisset, quæ Bethsaida seuerat, quod tamen absolute futurum
non erat.

Potuit sane Deus alia quæ non fecit, aut hæc quæ
fecit, alio modo facere, ideoque scire quid facere
potuerit.

§. 2. Caluinus hoc loco id negat effici. Cæterum, &
inquit, ne quis spinosas de arcanis Dei iudiciis quæstio-
nem moueat, tenendum est ad communem humanæ
mentis captum accommodari hunc Domini sermonem.
Comparans ciues Bethsaida, & eorum vicinos cum
Tyriis & Sidoniis non disputat, quid præuiderit Deus
futurum de iis vel illis, sed quid facturi fuerint alteri,
quatenus ex re ipsa percipi poterat. Nam quod tam
corrupti erant illarum urbium mores ac tam effrenis
dissolutio, ignorantia imputari poterat: quod nulla
illuc vox Dei audiebatur, nec miracula fiebant quibus
admoniti resipiscerent: in urbibus autem Galilee
quas Christus obiturgat, plus quam ferrea fuerat con-
tumacia in spernendis miraculis, quorum ingentem
copiam viderant sine vlllo profectu. In summa, non a-
lio iendunt verba Christi quam malitia & insanabili
Dei contemptu Tyrum & Sidonem superari à Cora-
zin & Bethsaida.]

Ostendit Christus quidem maiorem esse Iudæo-
rum quam Tyriorum contumaciam, at non simpli-
ter, sed ex effectu, quod illi si ea monita, gra-
tiamque habuissent, pœnitentiam egissent, quod
Iudæi non fecerunt. Hoc non pronunciarer, nisi iam
id præuidisset futurum, nec id à communi sensu ho-
minum, sed à canā Dei scientia definit. Hominum
enim opinio plane contraria fuit: Tyrios & Sidonios
esse caues, se iustos. Equidem memini Philosophos
aliquando Aristotelis auctoritatem ita eludere, vt
dicant eum non ex sua, sed veterum sententia lo-
cutum, at nostri Sectarii magna impietate cum
Christo

Christi
verba e-
uertunt.

Hæreseos
incrementum.

Deum
ratioci-
nando
conijcere
putant.

Vorstius
Deum
mutabi-
lem sa-
cit.

Christi sententiam suis aduersari se ipsis intelligant, eum ex vulgi sententia locutum asseuerant. Verba Domini sunt. In cilicio & cinere penitentiam egissent. Hic Caluinus; non quod præviderit Deus, quod facturi fuerint. Quomodo ergo affirmat? An Deus coniectura vltus id dixit? Mihi non tam mirum videtur id homines impios excogitasse, quam atrox, quod inde deducere conati sunt eorum posterit: nunquam enim ubi cepit, hæresis constitit. Multorum errorum etiam inter suos, in simulatus est Vorstius. Nam auctor qui examinat responsionem eius ad articulos ex Angliâ missos. Articulo Tertio, hanc illi hæresin imputat. D. cere eum; Deam de futuris per discursum & ratiocinando conijcere.

„ Nam pag. 452. dicit. [Videtur omnino quædam „ dianoa, sed mere diuina & nostræ valde dissimilis es- „ se in Deo; sicut ex responsione ad 11. colligi potest; „ nam de quibus absolute nihil ipse definiuit, erat o- „ cinando, vel in hanc, vel in illam partem colligere di- „ citur: Vid. exempla Gen. 18. &c. Sed improprie & me- „ taphorice, citraque omnem veram humani discursus „ imperfectionem accipienda inquit.]

„ Et pag. 311. [Sapientiam Dei per se minime requi- „ rere, vt Deus omnia & singula quæcunque nunc in „ mundo sunt ab æterno scientiâ Visionis absolutâ „ prænouerit.]

„ Et. [Etiam Deus suo modo aliquando metuit h. e. „ merito suspicatur, & prudenter conijcit, hoc vel il- „ lud malum euenturum ex aliquo suo opere, si ipsum „ forte procedat, eoque opus ipsum iam inceptum de- „ serit, aut immutat.]

Hoc est ex illa doctrina, qua negatur, Deus præui-
disse quid acturi fuissent Tyrii & Sidonii, si signa in-
tere eos edita fuissent. Sed tantum iudicate, quid hu-
mano more viderentur facturi fuisse.

QVÆSTIO III.

Annegata illis urbibus gratia?

§. 1. Non præuenit, non adiunxit magno auxilio, quo multos ducit, gratiam tamen sufficientem dedit, qua possent, non dedit illam, qua peruenirent etiam re ipsa & facto.

Itaque non negat Christus Tyriis & Sidoniis datam sufficientem gratiam, sed non datam eam, quæ Corozairis & Bethsaida;is, cur id non fecerit, scire non possumus, nec fas est inquirere. Ita veteres D. Prosp. Resp. lib. 1. Qui enim voluntatem Dei spreuerunt innocen-
tem, voluntatem Dei sentient vindicantem. & lib. 3. cap. 6. De Tyriis vero & Sidoniis, quid aliud possumus dicere quam non esse eis datum vt crederent, quos etiam credituros fuisse ipsa veritas dicit. si talia, qualia apud non credentes facta erant virtutum signa vidissent? Quare autem hoc eis negatum fuerit, dicant si possunt, qui calumniantur: & ostendant cur apud eos Dominus mirabilia, quibus profutura non erant fecerit. Nos etiam sirationem facti & profunditatem iudicii eius penetra-
re non possumus, manifestissime tamen scimus, & verum esse quod dixit, & iustum esse quod fecit. Et non solum Tyrios & Sidonios, sed etiam Corozaim & Bethsaida potuisse conuerti, & fideles ex infidelibus fieri, si hoc in eis Dominus voluisset operari.

Dei confi-
lumin al-
tera vita
apparet.

§. 2. August. Enchir. c. 96. In illa vita, hoc est, futura, agnitionem, quod negat Tossanus. quia ex sola doctrina est; sed tamen suæ doctrinæ, constat Deo ratio. quam electis reuelare potest.

§. 3. Non ideo petierunt, quia non est illis prædicatum, sed quia peccarunt, & gratiam suam qualem-
cunque repudiaverunt.

§. 4. Tyrus & Sidon vrbes nobiles 200. stadiis distitæ, portu opportuno plenæ diuitiis & opibus, cum illis commercia erant tribus vrbibus Iudæicis, nam per Capharnaum transitus erat orientalibus

Tyram & Sidonem. De illis Isa. 23. 1. Ezech. 26. 2. & 27. 3. & 28. 2. Amos. 1. 9. Vicinæ Iudæis & fidem discere, & Dei cultum poterant. Ita magnam gratiam, si d non parem Iudæis habuerunt.

§. 5. Repudianda est prorsus eorum opinio, qui existimant puniri quosdam, quod Euangelium fuisset contemptum, si ipsis promulgaretur; eodem enim modo dici posset etiam Tyrios, Sidonios, Sodomitæ glorificandos, quod essent acceptum & creditum. Verum est quod buldam non propositum fuisse, ideo quod creditum non fuisset, non tamen ideo puniendi sunt, quia erant reiecturi, sic nec datur gratia ob prauitatem vltimam liberi arbitrii, nec negatur ob prouitatem neglectum.

§. 6. August. lib. 1. ad Simplic. quæst. 2. ostendit gratiam efficacem non physica dari determinatione, sed per modum suasionis. Igitur non volentis, &c. quod hoc modo vocauit, quomodo apertum erat eis, qui secuti sunt vocationem. Et deinde: cuius miseretur, sic eum vocat, quomodo non scit ei congruere, vt vocantem non respuat, Et l. 2. de bono perseverant. c. 14.

Caluini autem respondent, vt Pareus, suasionem re-
ferri ad effectum cum interna motione, non ad ingenium hominis, vt illud sit idoneum parere suasio-
ni. Verum nemo est, qui externam suasionem sine interna gratia efficacem dicat, nemo etiam Catholici-
cus qui irresistibilem, & libertati aduersam motio-
nem admittat.

QVÆSTIO III.

Quæ vera Penitentia?

§. 1. Non sola respicientia, quæ sit melioris vitæ inchoatio, sed etiam in detestatione prioris, in assumpta poena cilicii & cineris contritio. Est vero hic *μετάνοια*, *תשובה* Syriace, quod aduersarij de sola emendatione dictum contendunt. At cilicium, *μετάνοια* & *תשובה* ostendunt iam ante eos respicuisse animo, & potro penitentiam agere, quos vere delictorum penitet.

Errat igitur Beza quando ait cum sacco & cinere *μετάνοια* *καὶ* *σακκὶ* particulam *καὶ* exprimens per *cum*.

QVÆSTIO IV.

Quæ minatur Capharnaum?

§. 1. In Græco legitur *καὶ ἡ πόλις ἡ γὰρ ἡ πόλις*, quæ in calum exaltata es, ita apud Luc. 10. 15. Vaticanus & Patistensis codex habent *καὶ ἡ πόλις*, nonne vsque. In calum exaltata esse dicitur, Christi, habitatione, doctrina, miraculis illustis, vel opibus, negotiatione gloriâ, nam celebre admodum emporium fuit. Sententia contra eam profertur, vsque ad infernum *καὶ ἡ πόλις* descendes, seu deducetur. Iun. & Tiemel. in eam pte in foueam, cum sit *καὶ ἡ πόλις*, & Piscator Calu. nianus *καὶ ἡ πόλις* dicat. *καὶ ἡ πόλις* Plutonis. [Vsque ad inferos, inquit, *καὶ ἡ πόλις* id est, domum: ellipti Attica. est autem illa periphrasis, gehennæ: quem infernum vulgo di. imus; Germanice die Helle. Syrus habet, vsque ad sepulchrum seu foueam, *καὶ ἡ πόλις* Erenim nomen *καὶ ἡ πόλις* schol, quod apud Heb. *καὶ ἡ πόλις* sepulchrum significat. Græci interpretes reddiderunt nomine *καὶ ἡ πόλις*, vt Plal. 16. non relinques animam meam *καὶ ἡ πόλις*: pro quo Act. 3. dicitur *καὶ ἡ πόλις* Gen. 7. Descendam ad filium meum lugens *καὶ ἡ πόλις*. Attamen istud nomen de gehenna, seu loco damnatorum accipitur, Luc. 16. 27. Et ita accipiendum quoque videtur hoc loco: quia pars mundi summa atque extrema parti infimæ atque inimicæ videtur opposita.]

Itaque

Itaque non sepulchrum modo, sed damnationem illi minatur. Iosephus eius mentionem non facit, periculis constat, quia post bellum Titianum non fuit.

QVÆSTIO V.

Cur dicat forte?

§. 1. **R**ece *ἐπεὶ ἂν*, quod noster forte vertit. Quidam aiunt illud *ἂν* esse affirmantis, non dubitantis. Alii esse particulam *δοῦναι*, & perinde esse, ac si dicat, potuissent manere. Franciscus Lucas. Interpretatur *ἂν* vertit forte, non hic tantum, sed & alias frequenter (Ioh. 5. v. 46. Psal. 80. v. 15.) id quod conuenire potest, quando particula est *δοῦναι* siue potentialis: quomodo eam hic accepisse interpretatur, ita ut forte mansissent, dixerit potuisse potuissent. Aliquando vertit, utique, (Heb. 8. v. 7.) ac videtur nonnunquam abusi forte pro utique, aduerbio dubitandi pro confirmandi, ut illo loco Psalmi, & forte. Sic etiam isto Euangelij. Aliquando denique relinquit intactam, non vertit, (Matth. v. 21.) quomodo etiam alij Interpretes, cum illic v. 21. tum hic v. 23.

Mihi hic ut alibi videtur loqui *ἂν* *δοῦναι* *παραδοῦναι*, more humano, si enim interrogat quasi ignorans rem factam, & admittitur, quasi ignorans causam, cur non etiam dicat forte futurum fuisse, quod sciebat, certissimo futurum. Nec mirum Christum ita loqui. Gen. 3. 22. Deiverba sunt *וַיִּשְׁלַח* ne forte mittat, nec tamen Deus ignorabat quid acturus esset, si in paradiso mansisset, 70 verterunt, *וַיִּשְׁלַח*.

QVÆSTIO VI.

Recte ne verbis illis probetur idem Deus noui & veteris Testamenti esse?

§. 1. **P**lane ostendit eundem Deum, & Sodomorum vindicem, & ciuitatum, quæ nunc eorundem criminum consortes sunt; idem certe eosdem iudicabit alios remissius, alios seuerius. Idem Loth eripuit & Apostolos. Ita olim 1. 4. aduers. Hæc res Irenæus. Vnus & eundem annuntians Dominum, qui in temporibus Noe propter inobedientiam hominum superinduxit diluuium, & temporibus Loth propter multitudinem peccatorum Sodomitarum pluit ignem à caelo: & in nouissimo tempore propter hanc eandem inobedientiam & similia peccata, superducat diem iudicii: in quo ait tolerabilis Sodomis & Gomorribus futurum quam illi ciuitati & domui, quæ non receperunt vultum Apostolorum eius. Et tu autem Capharnaum (dicat) nunquid vsque ad caelum exaltaberis? Vsque ad inferos descenderis: Quoniam si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, mansissent vsque in hodiernum diem. verumtamen dico vobis, tolerabilis erit Sodomis in die iudicii quam vobis. Vnus & idem cum semper sit verbum Dei credentibus quidem ei, fontem aque in vitam æternam dans, infructuosam & steriliorem arefaciens.

VERSUS 25.

In illo tempore respondens Iesus dixit: Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terre, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

QVÆSTIO I.

Quibus Euangelium absconditur?

§. 1. **E**piphonema est, in quod Christus ex consideratione pereuntium & saluatorum prorupit. Lucas ait eum in spiritu exultasse, cum hæc diceret, nec

immediate tamen post hæc dixit, sed postquam discipuli redierunt, & retulerunt quid effecissent.

§. 2. **C**onfiteri est Deum laudare, & sapientiam, Confiteri & bonitatem prædicare, ita accipi solet Heb. *כָּפַר* Deum hada. Ita Sanctus Augustinus. Nunc ergo aduertite. laudate. Si, confiteor, Christus dixit, à quo est longe omne peccatum: non solus est peccatoris, sed etiam laudatoris. Confitemur ergo, siue laudantes Deum, siue accusantes nos ipsos. Pia est vtraque confessio, siue cum te reprehendis, qui non es sine peccato: siue cum illum laudas qui non potest habere peccatum. Et de verbis Domini in Euangel. secundum Matth. Serm. 8. Audi ergo Dominum confitentem. Confiteor tibi, Domine, pater cæli & terre. Quid confiteor? In quo te laudo? Hæc enim confessio ut dixi laudem habet. Quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Quid est hoc, fratres? à contrario sensu intelligite. abscondisti hæc, inquit, à sapientibus & prudentibus: & non dixit, reuelasti ea stultis & imprudentibus: sed ait abscondisti quidem à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. sapientibus & prudentibus irridendis, arrogantibus falso grandibus, vere autem tumentibus, opposuit non insipientes, non imprudentes, sed paruulos. Qui sunt paruuli? humiles. Ergo abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus. Nomine sapientum & prudentum Paruuli superbos intelligi posse ipse exposuit, cum ait reuelasti ea paruulis. ergo abscondisti non paruulis, quod est, non humilibus. Quid est non humilibus, nisi superbi? O via Domini: aut non erat aut latebat ut reuelaretur nobis. Vnde Dominus exultat: ait: quia reuelatum est paruulis. Debemus esse paruuli: nam si voluerimus esse magni, quasi sapientes & prudentes, non nobis illud reuelatur. Qui sunt magni? sapientes & prudentes, dicentes se esse sapientes stulti facti sum. Habes remedium à contrario. Si dicendo te esse sapientem, stultus factus es: dic te stultum, & sapiens eris.

§. 3. **A**bscondit mysteria, & eximiam gratiæ dona à Doctis & sapientibus & prudentibus. *σοφῶν καὶ συνετῶν*. Qui sapientes humana sapientia pollebant, rudium monita asperiebantur, hi enim *σοφοί*, & *συνετοί* dicebantur, Christi facti & doctrinam disputare, & reprehendere, quam amplecti malebant.

Paruulis, idiotis, humilibus patefecit, etiam enim inter hos docti sunt & sapientes, vocantur tamen paruuli, quia se Deo subiiciunt, & non dedignantur præceptores, habere Piscatores. Itaque *ἡμῶν* non sunt infantes, sed qui dicta audiunt, credunt.

QVÆSTIO II.

Agitne gratias quod abscondit?

§. 1. **Q**uestionem proponit Chrysostomus. Non quod illis abscondit, sed quod cum illis absconderit, paruulis reuelat, abscondere dicitur, quia oblatum cum recipere nollent, retraxit. Deinde Christus eos excecavit, sed non infligendo cæcitatem, sed ob eorum petuaciam retrahendo lumen; Sic Euangelium absconditur, dum lucem, quæ id inueniant, non accipiunt, liceat eâ, quæ inuenire possint, luceat. Non tamen mirum est Christum etiam idcirco laudasse Deum, quod abscondisset: nam id quod laudabile fuit, effecit, superbiæ enim & contumaciæ merita pœna fuit.

Respondens Iesus, dicitur: quia frequenter Hebræi sic sermonem inchoant. Verum hic vera est & emphatica ad cogitationes aliorum responsio. Mirum videri poterat, tam nobiles & potentes ciuitates negligi; Christus non loquitur discipulis, sed patri gratias agit, quod ignobile & ex contemptibilibus Ecclesiam collegerit. Non dedignatus etiam eos, quos vocat superbe facies populi. Cui id faciat, causa redditur. Quia sic placuit. Nobis id summo solatio est, quod ad regnum illud non opibus, non potentia, non scientia opus sit, sed ne egessere, ne sæculi splendore

Abscondit non manifestando.

Abiecta & legi Deo.

splendore; cordium hic nobilitas & modestia sufficiunt. Voluit igitur Deus hoc indicare, fidem non ingeniorum, acuminis, prudentiæ, potentie munus esse, sed diuinæ misericordiæ. Non obstat humilis prudentia, non Deum timens scientia, non potentia se Deo submittere, nec adiuvat stupor, aut ignorantia, sordisque & paupertas, sed tamen ex pauperibus plures eliguntur, plures diuitum pereunt. Quia plures habent pereundi causas: & pauperes Deus peccati liari fauore elegit.

Abcondere dicitur, quod non reuelauit. Hilar. in Psal. 137. Duplicem in confessione significationem esse in plurimis locis demonstrauimus: aut peccati nostri, aut laudationis Dei. Et hoc ita esse ex Euangelicis dictis promptum est noscere. Nam cum ait Dominus: Confiteor tibi Domine pater celi & terre, quia abscondisti haec a sapientibus & prudentibus seculi, & reuelasti ea paruulis, laudem Dei patri ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus constituitur: docens ideo absconsa ea esse his, qui prudentes viderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum preceptis Euangelicis credidissent.

VERSVS 26.

Ita Pater: quoniam sic fuit placitum ante te.

QUESTIO I.

Qua causa repulsa & assumptionis?

§. 1. **C**Ræcè legitur *vel* *ὁ πατὴρ*, nominandi casu pro vocandi Attice. Arist. in ranis. *ὁ πατὴρ ἀνελθεὶς δὲ εἶπε, ὁ πατὴρ ἡμεῖς sequere*. Ita aliis quoque locis, ut in quo clamamus Abba Pater. singulari autem affectu Christus hoc patris beneplacitum approbat, & laudat.

Causa Dei voluntatis non est querenda.

§. 2. Cur alii reuelat, alii non, noli querere, beneplacitum est. Itaque damnantur Pelagiani, qui gratiam aiunt dari secundum merita, vel ex præiusto bono vsu liberi arbitrii. Augustinus Serm. 48. de tempore: Facti huius equitatem, Abscondisti sapientibus, confirmat Christus, voluntatis paternæ iudicio: Vide quam terribilis sit in consiliis Dominus. Disce humilitatis exemplum, nec tenere discutas superna dispensationis consilia. Cum dixit Christus: alii reuelauit, alii non, non mox rationem aliquam reddit: sed sic Deo placitum dixit, ostendens, iniustum esse non posse, quod placuit iusto.

Paruitati datur, quod sapientia negatur.

§. 3. An electio sit ex præiustis meritis, hoc loco disputant. Multi hoc loco vtuntur, ut ostendant, electionem ad gloriam non esse ex meritis præiustis. Verum hic agitur de electione ad gratiam, seu interna vocatione, ostensione mysteriorum, cui altera illa connexa est, sed non necessario ea ratione, qua prior. Deinde in his ipsis verbis, sapientibus & paruulis ratio continetur, cur hi eligantur, illi reiciantur, quia illi superbe sapientes, iudicantesque, hi deuoti paruuli, quamquam & paruitas illa ex donante est, & sapientia ingenii, sed abusus ex vitio. Nam reuera ratio hic continetur, dandi, & non dandi, quia paruuli, & quia sapientes. Paruitas tamen ipsa, seu primum beneficium est ex sola dantis voluntate.

§. 4. Porro ea de questione alio loco disputandum erit. Iren. l. 4. aduers. hæreses; Vnum Deum Christi patrem & mundi fabricatorem probat. Rursum Dominus noster Iesus Christus eundem hunc Patrem suum confitetur in eo quod dicit. Confiteor tibi Pater, Domine celi & terre. Quem patrem volunt nos audire, hi qui sunt Pandora peruersissimi Sophiste: Vtrumne Bythum, quem semetipsi sinxerunt; an matrem eorum; an virginem? An quem Marcionita, vel ceteri adinuenerunt Deum? Quem

quidem non esse Deum, per multa demonstrauimus. An (quod est verum) fabricatorem celi & terre, quem & Propheta prædicauerunt, quem & Christus suum Patrem confitetur, quem & Lex annunciat dicens: Audi Israel, Dominus Deus tuus, vnus est.

VERSVS 27.

Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Et nemo nouit Filium, nisi Pater neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.

QUESTIO I.

Quomodo omnia tradita?

§. 1. **N**ON alienando, sed per æternam communicationem, Ioan. 16. 15. Omnia quaecunque habet pater, mea sunt. Et si illi me contemnunt, & viam perbeculam mihi credentem, tamen & illi sub mea fute manu, & omni sua astutia eo peruenire non possunt, ut sine me vel patrem, vel me agnoscant.

Eo igitur ita dicuntur, ne quis filium patre inferiori suspicaretur, & ut vim habeat maiorem, quam v. 28. subiungit inuitatio, ut ad eum accedant, qui omnia a patre, à quo omnia expectare oporteat. Irenæus l. 4. omnia Christo tradita ab eo patre assenti, qui omnia creauit, non enim alius Deus mundi creator, alius Christi pater, sed vnus idemque, tradere enim ille tantum potuit, qui creauit. Tradidit autem humanitati gratiam, gloriam, Imperium, filio vel secundæ personæ improprie diuinitatem, sed generando. Sed Irenæum audiamus. Consequenter autem & Apostolus ait. Vnus Deus (inquit) Pater, qui super omnes & in omnibus nobis. Similiter autem & Dominus. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo: manifeste ab eo qui omnia fecit. Non enim aliena, sed sua tradidit ei. In omnibus autem nihil subtractum est & propter hoc idem est iudex viuientium & mortuorum, habens clauem David: aperit, & nemo claudit: claudit & nemo aperit. Nemo enim alius poterat nec in celo, nec in terra, nec sub terra aperire paternum librum, nec videre eum, nisi agnus qui occisus est, & sanguine suo redemit nos: ab eodem qui omnia verbo fecit, & sapientia adornauit, accipiens omnium potestatem, quando verbum caro factum est, ut quemadmodum in celis principatum habuit verbum Dei, sic & in terra habet principatum: quoniam homo iustus, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Principatum autem habet eorum, quæ sub terra sunt, ipse primogenitus mortuorum factus: & ut viderent omnia quemadmodum prodiximus, suum regem: & ut in carnem Domini occurrat paternæ lux, & à carne eius vita veniat in nos, & sic homo deueniat in corruptelam, circumdatus paterno lumine: & quoniam verbum, id est, Filius semper cum patre erat, per multa demonstrauimus.

§. 2. Omnia, comm. Hier. non elementa, sed hi qui per filium accessum habuerunt ad patrem. Beda quoque omnes homines, qui ad patrem accedunt, quod quidem suo modo probandum est. Nam de hominum salute præcipue agitur, nihilo tamen minus ad omnia, quæ per ipsum facta sunt, quæque per ipsum gubernantur, extendenda sunt verba. Omnia etiam à minimo puluisculo vsque ad summum angelum ei tradita sunt.

QUESTIO

An hic ostendatur Christi diuinitas?

Films in
visible.

Deum in
nihilum
tinent.

Non sunt
duo patres
cogniti
& inco-
gniti.

Christi
Deus pr
basur.

Vbiquitas
portentosa.

Vbiquitas
portentosa.

An quia dedit omnia, sit ubique?

Vbiquitas
portentosa.

Vbiquitas
portentosa.

Vbiquitas
portentosa.

Horrenda
blasphemia.

Vbiquitas
blasphemia.

quæ essentialiter sunt idem cum omnipotentia? Vnum si realiter adest, omnia adesse necesse est. Andreas Osiander in disput. de maiestate Christi hominis ait, assumptionem carnis hypostaticam, necessario definiendam esse *exauratione humanitatis cum diuinitate, & tota potentia, gloria, maiestate*. Impia igitur thesis est Wirtemb. vndecima. [Itaque propter vnionem personalem & proprietatum communicationem] credimus, Christum etiam secundum humanitatem suam esse omnipotentem, seu (quod idem est) humanam in Christo naturam esse omnipotentem. Scriptura enim Sacra, Christo etiam quatenus homini, omnem potestatem, (quæ nihil aliud est, quam omnipotentia) tribuit. Omnia inquit Pfalter subiecit sub pedibus eius, Psalm. 8. Et Paulus hunc Davidis locum explicans, inde probat: quod Christo omnia sunt subiecta præter eum, qui subiecit ei omnia 1. Corinth. 15. Ioannes Euangelista inquit: Sciebat Iesus, quod OMNIA dedisset ei pater in manus, Ioan. 13. Et Christus ipse (etiam ante passionem suam) dicit: omnia mihi tradita sunt à patre meo, Matth. 11. & post resurrectionem inquit: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, Matth. 28. Huc referenda sunt etiam miracula Christi, vnde dubitata eius omnipotentiae testimonia: Quod tactu mundauit leprosum, visum cæcis restituit, quod voce sua Lazarum in vitam reuocauit: quippe quæ miracula Christus non aliena virtute, (vt Propheta & Apostoli,) sed propria potestate edidit.]

Hanc potestatem nos de rebus creatis administrandis accipimus: Deinde etiam diuina opera Christo tribuantur: aliud est tamen quod operatur diuinitas, aliud quod patitur humanitas. Salua est enim vtriusque substantiæ proprietas, ita Tertullianus aduersus Praxeam: Cyrillus de Trin. l. 5. Nyssenus clare, & vere. Neque humana natura Lazarum viuificat, nec deslet iacentem impassibilis potentia: sed lacryma quidem hominis est propria, vita autem ea, quæ vera vita sunt. Eadem Damascen. l. 3. de orthodoxa fide cap. 15.

Damnandum igitur quod hinc Brentius concludit p. 249. recognit. suæ. si Christi humanitas in dextra maiestatis circumscriberetur loco, non esset præstantior angelis; Loci enim spatium dignitatis & imperii non est certum documentum.

VERSUS 20.

*Venite ad me omnes, qui laboratis,
& onerati estis, & ego reficiam
vos.*

QVÆSTIO I.

Verene & serio Deus vocet?

Gratia cui
eis offer-
tur.

§. 1. Vere, & serio. Hinc enim vocatio gentium & auxilium generale probatur. l. 2. cap. 5. de gratia & lib. arbitr. Bellarm. Ad omnes homines gratia pertinet. peruersæ igitur ad paucos restringunt Calviniani. Piscator. [Abutuntur hoc dicto qui inde volunt probare, Christi gratiam pertinere ad omnes omnino homines, nullo prorsus excepto. Etenim Christus gratiam suam hic promittit non omnibus simpliciter hominibus: sed tantum iis omnibus, qui fatigati sunt & onerati, id est, qui sentiunt onus peccati & eo cupiunt leuari. Atque his quoque eadem conditione gratiam suam promittit, si ad ipsum venerint, id est, in ipsum credi-

derint.] Idem etiam in coll. cum Vorfio Sect. 123. & 124.

Vocat omnes, omnes, non paucos, & serio saluos vult: Non tamen efficit, vt veniant, quod illi gratiam, sufficientem, benigne oblatam repudiant, virtutis suis indormientes, & tenebrarum amatores, Ioan. cap. 1. v. 19.

Noluit autem inuitis & contemptoribus vitam æternam conferre. Nullum ille præciso decreto à salutereiecit. 1. Timoth. 2. 2. Pet. 3. Horribilis est hic sententia Calvinianorum, quam passim obtrudunt. Recenset suorum errores Nicolaus Greuinchotius pag. 48. contra Amesium. [Deus igitur autore Marlorato, Piscatore, Gomaro, Triglandio, te Smoutio &c. exitio destinatur, & ad damnationem creat, quolibet, non propter vllam indignitatem, aut infidelitatem, aut alia peccata, sed ex mera voluntate & beneplacito suo: Eisdem porro vt ad damnationem, sic etiam ad causas damnationis ita ordinatur, vt non peccare non possint; & postquam peccauerint scilicet tam facile conuerti possint, quam cælum digito attingere; siue per naturam, siue per gratiam, nempe, quia Deus non vult ipsos conuerti, sed aduersus oblatam qualemcumque gratiæ vmbriam perstinaciter esse; & quamuis facerent omnia opera sanctorum, non possent tamen saluari: Et hos tamen electionis suæ certos esse iubet (tenetur enim quicquid credere se electum esse etiam reprobis: & quamuis verbum suum non destinatur in istorum correctionem, sed maiorem condemnationem, tamen à peccatis dehortatur serio, vocat, inuitat, obsecrat, ac nullis non blanditiis allicit ad conuersionem; quin & iuramento addicit, se nolle exitium ipsorum, sed vt conuertantur & viuunt; atque hoc idem obsignat Sacramento foris; interim.

Astutam vapido seruans sub pectore vulpem.

Eisdem vult offendere ac labi, quos recta iubet incedere; non vult autem secundum electionem, quam sibi referuat, illis qui non sunt electi baptismum prodesse, neque per orationes ab Ecclesia pro ipsis factas, benedictionem, quam Christus Ecclesie suæ meruit, impetrari.]

§. 2. Vocantur autem *περὸς ἡμᾶς* gradati, quocumque modo, & onerati, hoc enim indicant verba ipsa: *ονηρωμένοι*, lassī, fatigati, laborantes. *νεκρωμένοι* illa varie potest accipi: Vel enim afflictione rerum aduersarum, vel graui peccatorum onere, vel legis iugo premebantur. His opponit Christus suauē iugum, & onus leue. Vocat & eos, qui mala sua non sentiant.

§. 3. Bellarminus de amissione gratiæ & statu peccati. c.

Quorsum enim vocat, si efficaciter operando aures obtundit, & obturat, ne audiant? Quomodo ad peccatum cogit, & impellit, si vocat ad se, vt iugum leue, & suauē tollant?

QVÆSTIO II.

An inuitatio Christi Pelagianis faneat?

§. 1. Argumentatio Pelagianorum fuit, Inuitat omnes, venire igitur possunt, frustra alioqui inuitantur, si mouere pedem non possunt.

Non tamen inuitatio Christi blasphemiam contra gratiæ dona confirmat. Non enim dicit, venite ad me vestris viribus, libero arbitrio, sed venite. Ita Augustinus. l. 1. contra duas Epistol. Pelagian. cap. 3. & 4. Quam multi inimici Christi quotidie subito Dei occultæ gratia trahuntur ad Christum. Quod verbum si non ex Euangelio

illo possissem, quanta de me propter hoc iste dixisset: cum enim nunc oblectetur non mihi, sed illi qui clamat. Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum: Non enim ait, duxerit, ut illic aliquo modo intelligamus praevidere voluntatem. Quis trahitur, si iam volebat? Et tamen nunc venit nisi velit? Trahitur ergo miris modis, ut velit ab illo, qui novit intus in ipsi hominum cordibus operari, non ut homines, quod fieri non potest, nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant.

§. 2. Quæ libro primo aduersus hæreses Irenæus de Bythi, & Anna, & Achamoth. ex his verbis ipse leges, sunt enim risuquam refutatione digniora. Idem Irenæus l. i. contra hæreses ostendit Valentinianus his verbis abusus, ut Deum quem dicebant patrem veritatis ostensum ad Theogonias enim suas sententiam applicabant. In eo quod appropinquavit ad Ierusalem, ploravit super eam, & dixit: Si cognovisses & tu, hodie qua sunt ad pacem, abscondita autem sunt à te, per eum sermonem, qui est absconditus Apocryphon Bythi manifestasse.

Valentiniani apud Irenæum hunc patrem Christi incognitum probabant, dicentem etiam, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, discite à me, veritatis patrem, annuntiasse. Et l. 2. c. 19. Non Deum cognitum per matrem, vel semen, ut delirabant Gnostici.

Idem Irenæus verbi Deitatem confirmat. l. 4. c. 14. Rursum autem Verbum suum solus cognoscit Pater: Vtraque autem hac se habere manifestavit Dominus, & propter hoc Filius reuelat agnitionem Patris per suam manifestationem. Agnitio enim Patris est, Filij manifestatio. Omnia enim per Verbum manifestantur. Ut ergo cognosceremus quoniam qui aduenit Filius, ipse est qui agnitionem Patris facit credentibus sibi, dicebat discipulis. Nemo cognoscit Patrem nisi Filius; neque Filius nisi Pater, & quibuscunque Filius reuelarit: dicens semetipsum & Patrem, sicut est, ut alterum non recipiamus Patrem, nisi eum qui à Filio reuelatur. Hic autem est fabricator celi & terra, quemadmodum et sermonibus eius ostenditur: & non is qui à Marcione, vel à Valentino, aut à Basilide, aut à Carpocrate, aut Simoni, aut reliquis falso cognomine Gnosticus adiuuentus est falsus Pater. Nemo enim illorum Filius fuit Dei, sed Christus Iesus Dominus noster, aduersus quem & contrariam exercebat disciplinam incognitum Deum audentes annuntiare. & cap. 37. Similiter autem & Dominus. Omnia mihi (inquit) tradita sunt à Patre meo: manifeste ab eo qui omnia fecit. Non enim aliena, sed sua tradidit ei: in omnibus autem nihil subtractum est, & propter hoc idem est iudex viventium & mortuorum, habens clauem David: aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit.

VERSUS 29. & 30.

Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde: & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suauē est, & onus meum leue.

QVÆSTIO I.

Quod iugum Domini?

§. 1. Doctrina, & quæ eius sunt minæ, labores, castigationes, iugum dicitur, ita Thren. 3. 9. Ita Rabbini aliis onus prophetia qua aduersa prædicabatur.

Requies Christi non est in desidia, sed in tollendo iugo, ut exuissio veteri homine nouum induatis. Rom. 6. 3. ut in nouitate vitæ ambulemus, quamuis Adami Concen in Euang. Tom. I.

igitur dixerit, ἀναπαύσθαι quiescere faciam, de quiete tamen non ocioſa, sed pia & operum effectrice intelligit.

§. 2. Iugum suauē, Syrus יגום אהבה amabile, id significat etiam ἡρεσός, quia saluti tantum necessaria, & naturalia habet, præter pauca sacramenta, hæc ipsa grauiā, quia gratiam confert, quia lex amoris. Et si grauiā præcipiat, facit tamen gratiam dando omnia leuia. Non igitur lex est impossibilis, iugum enim importabile non est leue.

§. 3. Non igitur lex impossibilis, ut Beza putat, cuius verba sunt. [Illud autem de quo tam multis et dissertit Erasmus in hunc locum i. Ioan. 2. & 3. Mandata eius (inquit) grauiā non sunt: quia omne quod genitum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quisquis vero existimat ideo leuē esse Christi iugum, quod Dei duntaxat amore & proximi requirat, ille profecto seipsum ignorat, neque etiam nouit, quod sit Lex & Euangelii discrimen.]

Verum hunc tum ali, tum verò Bellarm. l. 4. cap. 11. de iustificatione satis refutat. Discere iuber à se, ut simus mitēs & humiles corde, sic enim iugum nobis leuē erit, sic & suauē: Christo enim idcirco tale fuit, quia mitis & humilis corde fuit.

Μη τὸν διδάσκον, ὡς διδάσκει τὸ πρόπαι.
Μη τὴν ῥῆσιν ἔλκεν, τὴν δὲ ἀποθέειν χρεῖ.
Ἥσσον δὲ ὅσον τὸ λέγειν, πρὸς ἅπαν ἀδελφ.

Ne hunc doce verbis, sed doce moribus.

Ne hac attrahere, illā reuicere manu videreris.

Minus egebit verbis, si quæ oportet, egeris.

Repugnat itaque illa interpretatio non modo scripturæ, sed toti antiquitati, quæ facilia præcepta esse docet, ex charitate & gratia, qua seruatur, non naturā, quæ per peccatum depauperata, nititur in vetitum semper, hoc ipso, quod lege constringitur, protērua, iugi impatiens, & perditur libertatis pueriliter auida. Itaque fide, charitate, & aliis Dei donis industria condelectatur legi Dei secundum interiore hominem, qui victor etiam trahit exteriorem.

§. 4. Pareus in sultat diuinæ legi, & Christo, dū enim audit, nos concludentes, Legem Dei seruari posse, quia iugum leue, & suauē, non modo facile, sed etiam iucunde ferri potest, talis est lex Christi. Respondet ideo esse facile & leuē iugum, quia transgressio non imputatur, quod perinde est, ac si dicat. Ideo leue est, & suauē, quia non est opus portare.

Respondet Bellarm. Hæc solutio nec tollit, nec minuit vim argumenti. Nam imprimis, inquit, vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita ut præuicator non incurrat reatum, vel tollit reatum ex præuicatione contractum. Si tollit obligationem, facit, ut lex non sit lex, & iugum non sit iugum: proinde scripturā falso diceret, legem esse iugum suauē & mandata non esse grauiā. Si permittit reatum contrahi, sed contractum postea tollit, tunc non facit iugum esse suauē, neque onus leue: imo ostendit iugum esse durissimum, & onus grauiissimum, quippe quod portare non potest. Certe si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiam si aratoris industria continuo resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suauē, suauē si & onus leue. Domini autem & Apostoli verba indicant, depriimit, & legem Dei esse iugum quod facile portatur.

Huic vicissim occurrit Pareus. [Solutio Augustini & nostra est verissima: In dilemmate vtraque sequela claudicat. Nam non imputatio peccati tollit obligationem legis, non absolute, quæ lex damnaans, quoniam lex fideles, quibus Deus non imputat peccata, non potest propter non impletam legem obligare ad damnationem. Manet igitur iugum.]

gum, sed non premens. Tollit etiam reatum contractum, nec ideo iugum legis facit durissimum: sed fidelibus, quod propter suam infirmitatem erat gravissimum, facit suavissimum duplici nomine: tum quia Deus modicam eorum obedientiam quasi plenam acceptat in Christo; tum quia defectus propter eundem condonat. Aratoris exemplum assumit falsum, quod lex Moysis sit iugum Christi, & vere agreste est, imo haereticum. Agreste, quia fideles facit boves, sub iugo durissimo anhelantes: haereticum, quia fingit fideles sub iugo Christi nunquam labentes, & per hoc impeccabiles cum Pelagio. Quia si aratoris bonitate, vel ita corroborentur boves, vel dextra eius ita subleuetur iugum, ut facile ferant, & raro cessitent, id sane iugum bobus minime durissimum, sed leve diceretur.

Multa falso & contumeliose congerit in virum sanctissimum. Non sunt enim eius scripta Pelagiana. Pelagius enim & Coelestius mandata facilia fingebant, quod proprio libero arbitrio facile servari possent: hoc Hieronymus & Bellarminus refutant.

Hoc enim agitur Epistola ad Ktesiph. Fraudulenter praetendit, ut Dei gratiam ad conditionem hominis referat. & non in singulis operibus auxilium Dei requiras: ne scilicet liberum arbitrium videaris amittere, & cum Dei contemptas adminiculum, hominum queras auxilia. & Injuriam tibi fieri putas, & destruis arbitrij libertatem, si ad Deum semper auctorem recurras, si ex illius pendens voluntate, & dicas: Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse euellit de laqueo pedes meos? Unde & audes lingua proferre temeraria, vnumquemque arbitrio suo regi? Si suo arbitrio regitur, ubi est auxilium Dei? Si Christo rectore non indiget, quomodo scribit Hieronimus: Non est in homine via eius, & a Domino gressus hominis diriguntur? Facilia dicit Dei esse mandata, & tamen nullum proferre potes, qui vniuersa compleverit. Responde mihi: Facilia sunt an difficilia? Si facilia, propter qui ea compleverit, & cur David in Psalmo canat: Qui singis laborem in precepto.

Pelagius legem in adiutorium datam, & gratiae vicem dicebat implere: sic in cap. 25. Ierem. Sin autem, ut non ex veteribus haereticis volumus, lex semel in adiutorium data est & constituta praeccepta, quae nostri arbitrij voluntate vel facimus vel non facimus, quomodo propheta se semper ingerit & quotidie replicat mandata Dei, quae utique semel accepta, susceperant eis quibus fuerant data: nisi ut hoc ostendat, Dei nos semper indigere auxilio: & nunquam posse sufficere, quod semel datum est: nisi quotidie Domini admonitione renouetur: Augustinus de perfect. Iustitiae contra Coelestium agit, ostenditque neminem fuisse sine peccato: Quod nos quoque concedimus, nec inde sequitur legem possibilem non esse. Si enim possibile non esset, sine peccato violaretur. Porro quod ait mandata Dei filiis Dei molesta non esse, verum est, si sensu Catholico intelligatur. Charitati enim & gratiae molesta non sunt, lege enim delectantur. Imo lex illis posita non est, si ex gratia faciunt ea quae legis sunt. Quod si molesta negat, quia non obligat, iam aliam in haerem Anomorum imigrat. Sanctus Augustinus de perfect. Iustitiae cap. 8. quo toto capite sententiam Catholicam asserit, quod caput pro commentario huius loci apponere libuit.

Deinde instituit diuini testimonii agere quod intendit. Quod quale sit diligentius advertamus. Testimonia, inquit, quibus probatur praecceptum esse homini ut absque peccato sit, ad hoc respondemus: Non verum praecceptum sit, queritur, quod valde manifestum est; sed ipsum quod praecceptum esse constat, verum in corpore mortis huius posuit impleri, ubi caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus car-

nem, ut non ea quae volumus faciamus. De quo corpore mortis huius non omnis liberatur, qui finit hanc vitam, sed qui in hac vita suscepit gratiam, & ne in vanum suscipiat, in operibus egerit. Aliud est enim exire de hoc corpore, quod omnes homines dies vitae huius ultimus cogit; aliud est autem liberari de corpore mortis huius quod sola Dei gratia per Iesum Christum Dominum nostrum, sanctis & fidelibus eius imperit. Post hanc autem vitam merces perficiens redditur, sed eis tantum, a quibus in hac vita eiusdem mercedis meritum comparatur. Non enim ad saturitatem iustitiae, cum iam exierit quisque peruenit, nisi ad eam cum hic est, elapsando & sitiendo cucurrit. Beati quippe qui esuriant & sitiunt, quoniam ipsi saturabuntur. Quamdiu ergo peregrinantes a Deo per fidem ambulamus, non per speciem (vnde dictum est, iustus ex fide vivit) hac est nostra in ipsa peregrinatione iustitia, ut ad illam perfectionem plenitudinemque iustitiae, ubi in specie decoris eius iam plena & perfecta charitas erit, nunc ipsius cursus rectitudine & perfectione tendamus, castigando corpus nostrum, & seruicium subiuciendo, & elemosinas in dandis beneficiis & dimittendis, quae in nos sunt commissae peccatis hilariter & ex corde faciendo & orationibus indefinenter insiliendo, & hoc faciendo in doctrina sana, quae edificatur fides recta, spes firma charitas firma. Haec est nostra iustitia, quae currimus, esurientes & sitientes ad perfectionem plenitudinemque iustitiae, ut ea posita satureremur. Vnde Dominus in Euangelio cum dixisset, Nolite facere iustitiam coram hominibus, ut videamini ab eis, ne istum nostrum cursum sine humana gloria mereamur, non est in expositione iustitiae ipsius executus, nisi tria ista ieiunium, elemosinas, orationes: Ieiunio scilicet vniuersam corporis castigationem significans, elemosinis omnem benevolentiam & beneficentiam, vel dandi vel ignoscendi, oratione insinuans omni regulas sancti desiderij: ut quoniam in castigatione corporis peccatur concupiscentia, quae non frenari, sed omnino esse non debet, nec erit in illa perfectione iustitiae, ubi nullum erit omnino peccatum, & saepe in vniuersum etiam concessarum, atque litarum exierit immoderationem suam: in ipsa vero beneficentia qua iustus consulit proximo, quaedam sunt quae originem cum prodesse putata sint, & aliquando per infirmitatem, vel cum minus sufficitur necessitatibus aliorum, vel parum in eis proficit quod benignitatis ac laboris impenditur, surrepit tedium, quo suscitatur hilaritas, in qua datorem diligit Deus. Surrepit autem tanto magis, quanto minus quisque, & tanto minus, quanto magis profeceris. His atque huiusmodi consideratis merito in oratione dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris: si tamen quod dicimus, faciamus, ut vel ipsi etiam diligantur minimi, vel si quisquam adhuc in Christo paruulus hoc nondum fecerit; penitenti tamen, quod in eum quisque peccauit, & vniuersam penitentem ex intimo cordis ignoscit, si vult ut eius orationem pater coelestis exaudiat. In qua oratione si clementiam ostendimus, satis nobis propositum speculum est, ubi inspicimus vitam iustorum, qui ex fide viuunt, & perfecte currunt, quoniam sine peccato non sunt. Vnde dicunt, dimitte nobis, quia nondum quo currunt perueniunt. Hinc dicit Apostolus: Non quia iam acceperim, aut iam perfectus sum: fratres, ego in arbitror non apprehendisse, vnum autem quae retro sum oblitus, in ea quae ante sunt extensus, secundum intentionem nostram ad palmam supernae vocationis Dei, in Christo Iesu. Quotquot ergo perfecti hoc sapiamus: id est, quotquot perfecti currimus, hoc sapiamus, quod nondum perfecti sumus, & illic perficiamur, quo perfecti adhuc currimus: ut cum venerit quod perfectum est, quod ex parte est destruitur, id est, non iam ex parte sit, sed ex toto: quia fides & spes iam recipiunt non quae credatur & speretur, sed quae videatur, & certitudo succedat. Charitas autem quae in his tribus maior est, non auferitur, sed augebitur, sed impletur, contemplata quod credabatur, & quod sperabatur impletur. In qua plenitudine charitatis praecceptum illud impletur. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.

Testis Catholica sententia Augustini.

Nam cum est adhuc aliquid carnalis concupiscentie, quod vel continendo frenetur, non ex omni modo ex tota anima diligitur Deus. Non enim caro sine anima concupiscit, quamvis caro concupiscere dicatur, quia carnaliter anima concupiscit. Tunc erit iustus sine ullo omnino peccato, quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius; Sed profus toto corde, tota anima, tota mente diligit Deum, quod est primum summumque preceptum. Cur ergo non precipitur homini ista perfectio, quamvis eam in hac vita nemo habeat? Non enim recte curritur, si quo currendum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis preceptis ostenderetur? Sic ergo curramus, ut comprehendamus. Omnes enim qui recte currunt, comprehendunt; Non sicut in agone theatro, omnes quidem currunt, sed unus accipit palmam. Curramus credendo, sperando, desiderando; curramus corpus castigando, & elemosinas in dandis bonis, malisque ignoscendis, hilariter & ex corde faciendo, & currentium vires ut adiuventur orando, & sic audiamus precepta perfectionis, ne currere negligamus ad plenitudinem charitatis.

Non igitur cum Augustino lis est nobis, sed illis, qui nos calumniantur, Augustini dicta depravant. Absit ut dicat Augustinus, ideo legem non esse gratiam, quia lex non possit obligare ad damnationem fideles. Itaque simpliciter lege non tenentur. Quia non potest eos lex damnare, non ergo iudicare; liberi igitur sunt à lege. Tollit enim reatum contractum, quod non est aliud, quam siue culpa posset legem violare.

§. 5. Non sufficit fides, oportet tollere iugum. Qui frui, inquit Piscator, volunt requie ex fide, illos oportet super se tollere iugum Christi: id est, obedire preceptis ipsius: ut scilicet diligant Deum & proximum. Nam sic demum certi erunt, se vera fide esse præditos. Et deinde. Ut obedientiam præstare possimus mandatis Dei: inprimis nobis opus est mansuetudine & humilitate, seu demissione animi.

Quarum illa faciet ut diligamus proximum: ista vero ut recte colamus Deum.]

Aratoti exemplum agreste non est; Nam Calvinistas proprie illis comparare fas est, quique semper legem violant, omni opere peccant, neccamen illis imputatur, sed ubi ceciderint continuo resurgunt. Paulus ministros Evangelii bobus comparat, & Moses olim sine rusticitatis suspitione id potuit. Christus enim iubet suos prudentes esse, ut serpentes, non ignarus quid Calvinistæ ea de re iudicaturi essent. Quam vero insignis calumnia sit, Bellarminum fingere fideles sub iugo Christi nunquam labentes, sed impeccabiles, totus liber Bellarmini edocet, imo totus tomus quartus, in quo id nunquam dicit Bellarminus, sed milles contrarium.

§. 6. Athanasius contra Arianos. Ut enim mansuetudinem de se docuit his verbis. Discite à me quod mitis sum & humilis corde: non quidem ut coequemur illi, quum hoc sit impossibile: sed ut in eum respicientes, mansueti perseveremus in omni tempore, ita & isthic volens, nos vero, & firmo, & indissolubili inuicem affectu conciliatos esse, ex sese mutuas est exemplum.

Quis vero mansuetus dicendus, exponit S. Basilii in Plal. 33. quem Lector consulat. Porro mansuetudinis mater est charitas, ferocitatem gignit odium. Mansuetæ ferarum sponte vincula subeunt, at indomitæ contra nitendo, & moribus ferrum imperendo, suam ipsæ feritatem puniunt.

Quasiuit Augustinus Serm. 9. & 10. de verbis Domini; cur facile iugum, cum adeo gravia imperentur? Sed omnia ad caritatem refert, quæ iugum leue efficit, ea enim per Christum diffusa est in cordibus nostris.

Hinc etiam merito reprehenduntur, qui Ecclesiam servilibus operibus premunt, de quibus August. Epist. 119. ad Ianuar.

CAPVT XII.

In illo tempore abiit Iesus per sata Sabbato: discipuli autem eius esurientes cæperunt vellere spicas & manducare. 2. Pharisei autem videntes, dixerunt ei: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere sabbatis. 3. At ille dixit eis: Non legistis, quid fecerit David, quando esuriit, & quæ cum eo erant? 4. Quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? 5. Aut non legistis in Leuit. 1. lege, quia Sabbatis sacerdos in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt? 6. Dico autem vobis, quia templo maior est hic. 7. Si autem sciretis, quid est: Misericordiam volo, & non sacrificium: nunquam condemnassetis innocentes? 8. Dominus enim est filius hominis etiam Sabbati. 9. Et cum inde transisset, venit in Synagoga eorum. 10. Et ecce homo manum habens aridam, & interrogabant eum, dicentes. Si licet Sabbatis curare: ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis. Quis erit ex vobis homo qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc Sabbatis in foveam, nonne tenebis, & leuabit eam? 12. Quanto magis melior est homo oue? Itaque licet Sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera. 14. Exeuntes autem Pharisei, consilium faciebant aduersus eum, quomodo perderent eum. 15. Iesus autem sciens recessit inde: & secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes. 16. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent. 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem: 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo bene complacuit anima mea. Ponam Spiritum meum super eum, & iudicium gentibus nuntiabit. 19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius: 20. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumi-gans non extinguet, donec eiciat ad victoriam iudicium: 21. Et in nomine eius Gentes sperabunt. 22. Tunc oblatus est ei demonium habens, cæcus, & mutus, & curauit eum ita ut loqueretur, & videret. 23. Et stupebant omnes turba, & dicebant: Nunquid hic est filius David? 24. Pharisei autem audientes, dixerunt: Hic non eicit demones nisi in Beelzebub principe demoniorum. 15. Iesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis: Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: & omnis ciuitas, vel domus diuisa contra se, non stabit. 26. Et si satanas satanam eicit, aduersus se diuisus est: quomodo ergo stabit regnum eius? 27. Et si ego in Beelzebub eicio demones, filii vestri in quo eiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt.

Adami Conzen in Euang. Tom. I.

V 2

28. Si